

PRÁVNICKÉ LISTY

1/2023

Vědecké odborné články

*Trestná činnost počas núdzového stavu
v Slovenskej republike*

Zacházení s retribučními vězni v ČR

*Rekonstrukce trestného činu a osobnost
Bernarda Spilsburyho*

*Významné změny v doručování písemností
soudním exekutorem*

Zánik impéria – civilizace jako funkční společnost

Recenze a anotace

Z vědeckého života

**FAKULTA PRÁVNICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI**

 Wolters Kluwer | ASPI

PRÁVNICKÉ LISTY

1/2023

OBSAH

Vědecké odborné články

Trestná činnost počas núdzového stavu v Slovenskej republike

Mgr. Sandra Geschwandtnerová

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Slovensko 3

Zacházení s retribučními vězni v ČR

PhDr. Aleš Kýr

Vězeňská služba ČR 9

Rekonstrukce trestného činu a osobnost Bernarda Spilsburyho

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.

Vysoká škola finanční a správní

doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., LL.M.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni 12

Významné změny v doručování písemností soudním exekutorem

JUDr. Jitka Wolfová

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni 15

Zánik impéria – civilizace jako funkční společnost

doc. JUDr. Michaela Židlická, Dr.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni 24

Recenze a anotace

Mezitímní a částečné rozhodnutí ve světle judikatury a evropské komparace

doc. JUDr. Jan Pauly, CSc. 29

Bilanční zpráva 60

doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D. 31

Z vědeckého života

Mezinárodní konference – Válečné zločiny: Minulost, přítomnost, budoucnost

doc. JUDr. Vilém Knoll, Ph.D., doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., LL.M. 33

Jubilejní konference k 30. výročí Ústavního soudu

JUDr. Vlastimil Göttinger, Ph.D. 35

Předseda redakční rady

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Interní členové

prof. JUDr. et PhDr. Karolina Adamová, CSc., DSc., prof. JUDr. Miroslav Bělina, CSc., prof., prof. zw., Dr. et Mgr. Ing. Alexander Bělohávek, dr. h. c., doc. JUDr. František Cvrček, CSc. (místopředseda redakční rady), doc. JUDr. Tomáš Dvořák, Ph.D., doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D., doc. JUDr. Vilém Knoll, Ph.D., prof. JUDr. Martin Kopecký, CSc., JUDr. Tomáš Louda, CSc., prof. JUDr. Jan Musil, CSc., doc. JUDr. Jan Pauly, CSc. (místopředseda redakční rady), doc. JUDr. Jarmila Pavlátová, CSc., prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc., dr. h. c., doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D., prof. JUDr. Přemysl Raban, CSc., JUDr. Petra Hrubá Smržová, Ph.D.

Externí členové

prof. JUDr. Vladimír Babčák, CSc. (PF UPJŠ Košice), JUDr. Eduard Barány, DrSc. (ÚŠP AV SR), prof. Gad Barzilai (Faculty of Law, University of Haifa), prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc. (PF UK Praha), Dr. Karim Eshragh (Public International Law Expert, Hague), doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc. (PF UPOL), prof. JUDr. et PhDr. Tomáš Gábriš, Ph.D. LL.M., MA (PF TU), prof. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D. (PF UK Praha), JUDr. Ondřej Hamulák, Ph.D. (PF UPOL), prof. Dr. Ivan Halász, Ph.D. (Ústav právních věd, Maďarská akademie věd), doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D. (PF UK Praha), prof. Mahulena Hofmannová, CSc. (Faculty of Law, Economics and Finance, University of Luxembourg), prof. JUDr. Ján Husár, CSc. (PF UPJŠ Košice), Mgr. Jakub Charvát, Ph.D. (MUP), doc. JUDr. Jiří Jirásek, CSc. (PF UPOL), Dr. h. c. mult. prof. JUDr. Mojmir Mamojka, CSc. (PF UBB), dr hab. Marian Małecki, prof. UJ (WPiA UJ Kraków), Dr. Damian Mather (School of Law, Manchester Metropolitan University), prof. dr hab. Jerzy Menkes (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie), doc. JUDr. et PhDr. Lucia Mokrá, Ph.D. (Fakulta sociálních a ekonomických věd, UK Bratislava), prof. JUDr. Marie Karfíková, CSc. (PF UK Praha), prof. Paul Okojie, dr. h. c. (School of Law, Manchester Metropolitan University), prof. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, Ph.D. (PF TU), prof. Elena D'Orlando (Dipartimento di scienze giuridiche, Università Degli di Udine), doc. JUDr. Vladimír Pitra (MUP), doc. JUDr. Lenka Pítrová, CSc. (PF UK Praha), Dr. Fabio Trabucco Ratto (Università Ca' Foscari di Venezia), prof. Dr. iur. Gerald G. Sander (Hochschule für öffentlicher Verwaltung und Finanzen Ludwigsburg), Dr. Lucca Savino (Dipartimento di Scienze Politiche e Sociali, Università di Trieste), prof. JUDr. Vladimír Sládeček, DrSc. (PF UK Praha, ÚS ČR), doc. JUDr. Václav Stehlík, Ph.D., LL.M. (PF UPOL), prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc. (VŠFS Praha), prof. JUDr. Jozef Suchoža, DrSc. (PF UPJŠ Košice), doc. et doc. JUDr. Naděžda Šišková, Ph.D. (PF UPOL), doc. JUDr. Mgr. Martin Škop, Ph.D. (PF MU Brno), doc. JUDr. et PhDr. Adriana Švecová, Ph.D. (PF TU), prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc. (PF MU), dr hab. Andrzej Wrzyszczy, prof. UMCS (WPiA UMCS Lublin)

Výkonný redaktor: doc. JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.

Odpovědný redaktor: PhDr. Mgr. Marie Novotná

Vydává Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni se sídlem Sady Pětatřicátníků 14, 301 00 Plzeň 3 ve společnosti Wolters Kluwer ČR, a. s.

Adresa redakce: Wolters Kluwer ČR, a. s., U nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3, tel. 246 040 417, www.wolterskluwer.cz

Příspěvky do časopisu zasílejte na tyto e-mailové adresy: lojek@kpd.cz; marie.novotna@wolterskluwer.com
Pokyny pro autory na: www.fpr.zcu.cz

Časopis vychází dvakrát ročně, číslo 1/2023. Toto číslo bylo dáno do výroby 5. 6. 2023, den vydání je 15. 6. 2023. Cena ročního předplatného je 500 Kč (vč. DPH).

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury pod číslem MK ČR E 22756. ISSN 2533-736X.

Názory obsažené v jednotlivých příspěvcích v tomto časopisu jsou pouze osobními názory autorů a nejsou názory Fakulty právnické ZČU v Plzni ani institucí nebo orgánů, v nichž jednotliví autoři pracují nebo je reprezentují. Publikované příspěvky nemusí vyjadřovat ani názory jednotlivých členů redakční rady.

Sazba: Serifa®

Tisk: Serifa®

Informace o předplatném a distribuci: tel. 246 040 000, 603 826 881, e-mail: marie.novotna@wolterskluwer.com
www.wolterskluwer.cz/obchod

Všeobecné obchodní podmínky: www.wolterskluwer.cz/obchod

Časopis je dostupný na: www.fpr.zcu.cz a v systému ASPI

Trestná činnosť počas núdzového stavu v Slovenskej republike

Mgr. Sandra Geschwandtnerová

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Slovensko

Abstrakt: Cieľom príspevku je analýza trestnej činnosti páchanej počas núdzového stavu v Slovenskej republike so zreteľom na jednotlivé druhy kriminality. V úvode autorka definuje núdzový stav, jeho špecifiká a zároveň predmetnú právnu úpravu. Keďže problematika núdzového stavu prešla počas jeho vyhlásenia novelizáciou, čiastkovým cieľom príspevku je poukázať na jednotlivé zmeny v právnej úprave. V závere príspevku sa autorka venuje šíreniu nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby a aplikačným otázkam s tým súvisiacimi.

Abstract: The aim of an article is to analyze the criminal activity during an emergency in the Slovak republic with the emphasis on a certain type of crime. In the introduction, the author defines an emergency, its specifics and at the same time its regulation. As the issue of an emergency underwent an amendment during an emergency declaration, the partial aim is to point out individual changes in the regulation. In the conclusion, the author deals with the spread of a dangerous contagious human disease and related application issues.

Kľúčové slová: trestný čin, páchatel', núdzový stav, vírus

Key words: a crime, a perpetrator, an emergency, a virus

Úvod

Slovenská republika sa od marca 2020 nachádzala v zložitej situácii spojenej s rozširovaním ochorenia COVID-19, čo vyústilo až do vyhlásenia núdzového stavu. Vyhlásenie núdzového stavu v Slovenskej republike samo a snaha o jeho predĺženie so sebou prinieslo aj zmenu právnej úpravy v uvedenej oblasti. V aplikačnej praxi sa po jeho vyhlásení objavili problémy, ktoré odhalili medzery v trestnom práve pri páchaní trestnej činnosti počas krízovej situácie, a to v kontexte neprimeranosti ukladania trestov počas nej. Strach z budúcnosti, kríza, ani prísne sankcie páchatel'ov dostatočne neodradili, čo malo za následok neustále narastajúcu trestnú činnosť.

1 Núdzový stav a jeho špecifiká

Núdzový stav je predmetom právnej úpravy ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších ústavných zákonov (ďalej len „ústavný zákon č. 227/2002 Z. z.“). Ide o stav, ktorý vyhlasuje vláda Slovenskej republiky (ďalej aj „vláda SR“) pri splnení podmienky, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, a to aj v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie, životného prostredia alebo k ohrozeniu značných majetkových hodnôt v dôsledku živelnnej pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie. Reflektujúc poznatky aplikačnej praxe, kedy nie je objektívne možné vyriešiť situáciu spôsobenú pandemiou respiračného ochorenia za najviac 90

dní a neustále rozširovanie ochorenia COVID-19 prešla právna úprava núdzového stavu novelizáciou. Ústavným zákonom č. 414/2020 Z. z. došlo k novelizácii ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. Podľa súčasnej právnej úpravy v Slovenskej republike možno núdzový stav vyhlásiť len na postihnutom alebo bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky. Predchádzajúca právna úprava neobsahovala územnú špecifikáciu, ktorou sa za postihnuté alebo ohrozené územie považuje aj celé územie Slovenskej republiky.

V súčasnosti možno núdzový stav vyhlásiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 90 dní. Núdzový stav vyhlásený z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas predĺžiť najviac o ďalších 40 dní, a to aj opakovane. S predĺžením núdzového stavu musí vysloviť súhlas Národná rada SR, a to do 20 dní od prvého dňa predĺženého núdzového stavu. Prechádzajúca právna úprava nezahŕňala možnosť predĺžiť trvanie núdzového stavu.

Núdzový stav je spojený aj s obmedzením základných práv a slobôd v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas a s uložením povinností na postihnutom alebo bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky. Zmena oproti predošlej právnej úprave týkajúcej sa jednotlivých obmedzení a povinností spočívala aj v tom, že obmedziť nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia už možno nielen evakuáciou na určené miesto, ale aj núteným pobytom v obydli.

V marci 2020 bol v Slovenskej republike potvrdený prvý prípad infekčného ochorenia COVID-19, ktoré

spôsobuje vírus SARS-CoV-2. Uznesením vlády č. 111 z 11. marca 2020 bola vyhlásená mimoriadna situácia. Mimoriadnou situáciou sa rozumie obdobie ohrozenia alebo obdobie pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti na život, zdravie alebo majetok. Počas nej sa vykonávajú opatrenia na záchranu života, zdravia alebo majetku, na znižovanie rizík ohrozenia alebo činnosti nevyhnutné na zamedzenie šírenia a pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti.¹ Ohrozenie zdravia II. stupňa sa okrem iného považuje za mimoriadnu udalosť.^{2,3} Vláda Slovenskej republiky po prvýkrát v histórii v dôsledku šíriaceho sa vírusu vyhlásila 16. marca 2020 núdzový stav, ktorý skončil uplynutím 13. júna 2020, no mimoriadna situácia naďalej trvala.^{4,5} Po druhýkrát bol núdzový stav vyhlásený od 1. októbra 2020 a skončil až uplynutím 14. mája 2021.^{6,7} Po tretíkrát bol núdzový stav vyhlásený od 25. novembra 2021.⁸ S účinnosťou od 23. februára 2022 je v Slovenskej republike zrušený núdzový stav, no aj napriek tomu mimoriadna situácia vyhlásená vládou Slovenskej republiky od 12. marca 2020 z dôvodu ohrozenia verejného zdravia II. stupňa v dôsledku pandémie infekčného ochorenia COVID-19 ostáva naďalej v platnosti.

Skutočnosťou, na ktorú treba klásť dôraz v uvedenom kontexte je, že núdzový stav sa považuje podľa § 134 ods. 2 písm. a) Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov (ďalej aj „TZ“) za krízovú situáciu. V osobitnej časti Trestného zákona sú legálne upravené skutkové podstaty trestných činov s rôznymi výmerami trestu odňatia slobody podľa závažnosti a okolností spáchaného skutku. Krízová situácia je osobitným kvalifikačným znakom legálne definovaným v Trestnom zákone, obsahujúcim zostrojujúci prvok, kto-

rý zvyšuje závažnosť príslušného trestného činu. Krízová situácia je zároveň pri väčšine trestných činov súčasťou kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu, ktorá nasleduje po základnej skutkovej podstate trestného činu. Existujú aj výnimky, a to trestný čin porušovania povinností za krízovej situácie podľa § 290a TZ, trestný čin vyhýbania sa výkonu povinností za krízovej situácie podľa § 290b TZ, trestný čin šírenia poplašnej správy podľa § 362 TZ a trestný čin vyhýbania sa služobnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby podľa § 404 TZ, pri ktorých je znak spáchania trestného činu „za krízovej situácie“ uvedený v základnej skutkovej podstate trestného činu. Prísnejšie posudzovanie skutku ovplyvňujú aj okolnosti ako je napríklad recidíva či závažnejší spôsob konania. Pri spáchaní trestného činu úkladnej vraždy za krízovej situácie podľa § 144 ods. 3 písm. c) TZ hrozí páchatelovi dokonca trest odňatia slobody na doživotie. Pri spáchaní trestného činu krádeže za krízovej situácie podľa § 212 ods. 4 písm. c) TZ dochádza k právnomu posúdeniu trestného činu ako obzvlášť závažného zločinu a k zvýšeniu trestnej sadzby z 0 až 2 roky na 10 až 15 rokov. Zároveň, pri naplnení formálnych znakov prečinu a zistení menšej závažnosti skutku, možno postupovať podľa § 10 ods. 2 TZ a skutok posúdiť len ako priestupok a postúpiť vec na prejednanie priestupku podľa § 214 ods. 1 Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov (ďalej aj „TP“). Spáchanie trestného činu proti ľudskej dôstojnosti za krízovej situácie, konkrétne trestného činu znásilnenia podľa § 199 ods. 4 písm. b) TZ alebo trestného činu sexuálneho násillia podľa § 200 ods. 4 písm. b) TZ sa trestá odňatím slobody na 20 až 25 rokov. Pri trestnom čine sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 4 písm. b) TZ je trestná sadzba trestu odňatia slobody o čosi miernejšia, a to v rozmedzí 15 až 20 rokov. Je očividné, že trestná sadzba trestných činov spáchaných za krízovej situácie je neprimerane prísna. Zároveň platí, že o zločinoch, vrátane obzvlášť závažných zločinov, spáchaných aj za núdzového stavu, sa musí viesť vyšetrovanie podľa § 200 ods. 1 TP, čo spôsobuje významnú záťaž pre vyšetrovacie zložky Policajného zboru. Na druhej strane, ak by došlo k spáchaniu skutku mimo núdzového stavu, niektoré trestné činy by boli kvalifikované len ako prečin, čím by sa o nich viedlo skrátené vyšetrovanie podľa § 202 TP.⁹

S vyhláseným núdzovým stavom sa postupne v médiách objavovalo viacero prípadov drobných krádeží v potravinách, kde hodnota odcudzených potravín predstavovala sumu 5 eur či 10 eur. Páchatelia boli zväčša recidivisti, ktorí obdobný čin spáchali už niekoľkokrát kvôli nedostatku finančných prostriedkov. Aj o banálnych trestných činoch bolo preto nevyhnutné rozhodovať v rámci trestnej sadzby 10 až 15 rokov. Ak by sa však dotknutého trestného činu nedopustili práve počas krízovej

¹ § 3 ods. 1 zákona č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších právnych predpisov.

² Ohrozenie verejného zdravia II. stupňa podľa § 48 ods. 2 zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia nastáva, ak je potrebné prijať opatrenia podľa osobitného predpisu a pri:

a) výskyte prenosného ochorenia, podozrení na prenosné ochorenie alebo podozrení na úmrtie na prenosné ochorenie nad predpokladanú úroveň,

b) uvoľnení chemických látok ohrozujúcich život, zdravie, životné prostredie a majetok alebo

c) úniku mikroorganizmov alebo toxínov z uzavretých priestorov.

³ Mimoriadna udalosť podľa § 3 ods. 2 zákona č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva v znení neskorších právnych predpisov je živelná pohroma, havária, katastrofa, ohrozenie verejného zdravia II. stupňa, hromadný prílev cudzincov na územie Slovenskej republiky alebo teroristický útok.

⁴ Uznesenie vlády SR č. 114 z 15. 3. 2020, publ. v Zbierke zákonov č. 45/2020.

⁵ Uznesenie vlády SR č. 366 z 10. 6. 2020, publ. v Zbierke zákonov č. 147/2020.

⁶ Uznesenie vlády SR č. 587 z 30. 9. 2020, publ. v Zbierke zákonov č. 268/2020.

⁷ Uznesenie vlády SR č. 260 z 14. 5. 2021, publ. v Zbierke zákonov č. 175/2021.

⁸ Uznesenie vlády SR č. 695 z 24. 11. 2021, publ. v Zbierke zákonov č. 428/2021.

⁹ SEPEŠI Peter. Zoznam trestných činov obsahujúcich kvalifikačný znak „krízová situácia“ (núdzový stav) a ich trestné sadzby. [online]. [cit. 2022.05.28] Dostupné z: <https://beta.ucps.sk/zoznam-trestnych-cinov-obsahujucich-kvalifikacny-znak-krizova-situacia-nudzovy-stav>

situácie, ale v období pred jej vyhlásením, resp. po jej zrušení, ich trest by mal maximálnu možnú hornú hranicu 2 roky. Usmernením Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky zo 22. 10. 2020, sp. zn. IV/I Spr 193/20/1000 (ďalej len „Usmernenie“), sa reagovalo na nález pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky, zo 14. 10. 2020, sp. zn. PL. ÚS 22/2020-104. Obsahom Usmernenia bola povinnosť trestne stíhať trestné činy uvedené v jeho prílohe č. 1 podľa základných alebo kvalifikovaných skutkových podstat a to od októbra 2020 do ukončenia núdzového stavu.

Krádež spáchaná v čase núdzového stavu bola aj predmetom ústavnej sťažnosti podanej na Ústavnom súde Českej republiky. Sťažovateľ sa mal dopustiť trestného činu krádeže tovaru v hodnote 2 198 Kč, čo predstavuje sumu približne 90 eur v dobe, keď bol na území Českej republiky vyhlásený núdzový stav z dôvodu ohrozenia zdravia v súvislosti s preukazaným výskytom koronavírusu. V uvedenom prípade išlo o recidivistu, pretože bol sťažovateľ už v minulosti nepodmienečne odsúdený. Okresný súd Plzeň preto sťažovateľa odsúdil na trest odňatia slobody v trvaní 28 mesiacov. Sťažovateľ sa svojimi dostupnými riadnymi či mimoriadnymi opravnými prostriedkami domáhal preskúmania naplnenia znaku kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu krádeže podľa § 205 ods. 4 písm. b) Trestného zákonníka, a to či spáchal čin „počas udalosti vážne ohrozujúcej život alebo zdravie ľudí.“¹⁰ Odvolanie sťažovateľa v konaní pred Krajským súdom v Plzni bolo zamietnuté. Ani na Najvyššom súde Českej republiky sťažovateľ svojím dovolaním neuspel. Naopak, Ústavný súd Českej republiky dospel k záveru, že sťažovateľova sťažnosť dôvodná je a že došlo k porušeniu práv sťažovateľa, a to konkrétne k porušeniu práva na súdnu ochranu ako aj k porušeniu článku č. 39 Listiny, pretože sťažovateľ bol za spáchanie trestného činu odsúdený aj napriek tomu, že by dosiaľ bolo preukázané naplnenie všetkých znakov tohto trestného činu.¹¹ V uvedenom prípade treba poukázať na zásadu subsidiarity trestnej represie, pretože drobné krádeže spáchané počas núdzového stavu nesmú automaticky spadať pod vyššiu trestnú sadzbu. Zároveň by každá krádež počas trvania núdzového stavu v Slovenskej aj v Českej republike (počas jedného až dvoch rokov) bola zločinom s trestnou sadzbou 10–15 rokov v Slovenskej republike (resp. 2–8 rokov v Českej republike).

V obdobnom prípade v Českej republike bol obžalovaný súdom prvého stupňa odsúdený za spáchanie trestného činu krádeže (v uvedenom prípade šlo o drobnú krádež) počas núdzového stavu. Krajský súd v Plzni ako odvolací súd však zmenil obžalovanému právnu kvalifikáciu a na ňu nadväzujúci trest. Vo svojej argumentácii poukazoval na skutočnosť, že krádeže spáchané v čas núdzového sta-

vu nie sú výrazne spoločensky škodlivejšie, ako krádeže spáchané pred jeho vyhlásením.¹²

Situáciu ohľadom neprimeraných sankcií počas krízovej situácie, t.j. núdzového stavu v Slovenskej republike, vyriešila novelizácia Trestného zákona. Zákom č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov došlo k doplneniu § 134 TZ o ods. 3, ktorý reflektuje spáchanie trestného činu počas núdzového alebo výnimočného stavu, ktorého spáchanie však žiadnym spôsobom nesúvisí s vyhláseným núdzovým alebo výnimočným stavom. V uvedenom kontexte, pri absencii akejkoľvek súvislosti spáchaného trestného činu s vyhláseným núdzovým alebo výnimočným stavom, nemožno hovoriť o trestnom čine spáchanom za krízovej situácie. Súvislosť možno vidieť napríklad pri trestnom čine krádeže rúšok, iných ochranných pomôcok alebo dezinfekčných prostriedkov podľa § 212 TZ ods. 4 písm. c) TZ alebo pri páchatelovom útoku na verejného činiteľa podľa § 326 ods. 4. písm. c) TZ počas demonštrácie proti núdzovému stavu. Aj v susednej Českej republike Veľký senát Najvyššieho súdu Českej republiky vo svojom rozsudku zo 16. marca 2021, sp. zn. 15 Tdo 110/2021 vyslovil, že samo vyhlásenie núdzového stavu a spáchanie činu počas tohto stavu nie sú znakom kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu krádeže. Zmyslom a účelom nového ustanovenia nie je postihovať všetky krádeže, ku ktorým dôjde počas núdzového stavu zvýšenou trestnou sadzbou, ale len tie, ktoré sa vyznačujú vyšším stupňom spoločenskej škodlivosti so zreteľom na ich súvislosť s núdzovým stavom. Novelizácia mala zabrániť medializovaným kauzám, kedy by bolo uloženie drakonických trestov absolútne neúčelné a neproporcionálne vo vzťahu k spáchanému skutku. Zdôrazňujeme však skutočnosť, že nové ustanovenie Trestného zákona je účinné od 1. 1. 2021 a nemá rekratrívne účinky voči osobám, ktoré už boli právoplatne odsúdené za trestné činy, ktoré spáchali v núdzovom stave pred prijatím dotknutého ustanovenia. Tresty uložené voči právoplatne odsúdeným páchatelom boli uložené zákonným spôsobom podľa dovtedajších právnych predpisov. Potenciálnou možnosťou pre právoplatne odsúdeného páchatel'a by v prípade splnenia podmienok ustanovených v § 368 a nasl. TP bolo využitie inštitútu dovolania alebo za splnenia podmienok ustanovených v § 393 a nasl. TP inštitútu obnovy konania, ako mimoriadnych opravných prostriedkov. Dovolaním by sa právoplatne odsúdený páchatel' mohol domáhať, že mu bol uložený trest mimo zákonom ustanovenej trestnej sadzby podľa § 371 ods. 1 písm. h) TP alebo že rozhodnutie, ktorým bol páchatel' právoplatne odsúdený, je založené na nesprávnom právnom posúdení zisteného skutku alebo na nesprávnom použití iného hmotnoprávneho ustanovenia. Berúc do úvahy inštitút obnovy konania, keďže v predmetnom prípade nedošlo k strate účinnosti

¹⁰ V právnom poriadku Slovenskej republiky ide o núdzový stav podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších ústavných zákonov.

¹¹ Nález Ústavného súdu Českej republiky z 20. júla 2021, sp. zn. IV. ÚS 767/21.

¹² Nejsme ve válce, shodil soud stav nouze. Za krádeže dal podmínku. [online]. [cit. 2022.05.28] Dostupné z: <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/nejsme-ve-valce-shodil-soud-stav-nouze-za-kradeze-dal-podminku-40338435>

právneho predpisu, jeho časti alebo niektorého ustanovenia podľa čl. 125 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky súvisiaceho s vyhláseným núdzovým stavom, využitie inštitútu obnovy konania nie je možné.¹³

Absencia retroaktívnych účinkov však nie je absolútna, pretože sa nevzťahuje na prípady neprávoplatne skončené. Retroaktivita je povinná voči páchateľom, ktorí spáchali trestný čin za účinnosti starej právnej úpravy a k 1. 1. 2021 ešte neboli právoplatne odsúdení. Reflektujú nové ustanovenie § 134 ods. 3 TZ sa voči dotknutým páchateľom prísnejšie trestné sadzby nebudú aplikovať. Podľa časovej pôsobnosti Trestného zákona sa trestnosť činu posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Prelomenie zásady zákazu retroaktivity predstavuje situácia, ak v čase medzi spáchaním činu a vynesením rozsudku nadobudnú účinnosť viaceré zákony, trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona, ktorý je pre páchateľa priaznivejší.¹⁴

2 Dominujúca trestná činnosť v Slovenskej republike počas núdzového stavu

Využitím štatistických údajov Ministerstva vnútra SR máme za cieľ sledovať počet spáchaných trestných činov počas núdzového stavu v Slovenskej republike, dynamiku ich páchania a odhaľovania, výšku škody spôsobenej trestnými činmi, ako aj vplyv alkoholu a drog pri ich páchaní.¹⁵

Tabuľka 1: Počet zistených trestných činov a ich objasnenosť v SR za obdobie marec – jún 2020, kedy bol po prvýkrát vyhlásený núdzový stav v Slovenskej republike¹⁶

Druh kriminality	Počet zistených TČ	Počet objasnených TČ	Vplyv alkoholu	Vplyv drog	Spôsobená škoda
Majetková kriminalita	30 770	14 416	1 597	42	106 220 eur
Ekonomická kriminalita	19 056	8 406	92	4	528 014 eur
Zostávajúca kriminalita	18 104	13 014	6 382	125	6 559 eur

¹³ Pozri nálež pléna Ústavného súdu SR zo 14. októbra 2020, sp. zn. PL. ÚS 22/2020-104.

¹⁴ § 2 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov.

¹⁵ Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2020. [online]. [cit. 2022.04.27] Dostupné z: https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_v_slovenskej_republike_za_rok_2020_xml

¹⁶ Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2020. [online]. [cit. 2022.04.27] Dostupné z: https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_v_slovenskej_republike_za_rok_2020_xml

Tabuľka 2: Počet zistených trestných činov a ich objasnenosť v SR za obdobie október 2020 – máj 2021¹⁷

Druh kriminality	Počet zistených TČ	Počet objasnených TČ	Vplyv alkoholu	Vplyv drog	Spôsobená škoda
Majetková kriminalita	72 460	33 506	3 446	70	160 154 eur
Zostávajúca kriminalita	45 938	36 647	18 320	341	24 661 eur
Ekonomická kriminalita	45 751	20 020	160	11	1 309 648 eur

Tabuľka 3: Počet zistených trestných činov a ich objasnenosť za obdobie november 2021 – február 2022¹⁸

Druh kriminality	Počet zistených TČ	Počet objasnených TČ	Vplyv alkoholu	Vplyv drog	Spôsobená škoda
Majetková kriminalita	36 280	16 699	1 826	34	63 924 eur
Ekonomická kriminalita	25 689	10 480	86	2	1 211 066 eur
Zostávajúca kriminalita	24 076	19 510	10 312	521	159 872 eur

K tabuľke 1, 2, 3: Vyplývajú z štatistických údajov Ministerstva vnútra SR je znázornený vývoj počtu zistených trestných činov majetkovej kriminality, ekonomickej kriminality a zostávajúcej kriminality (ďalej len „zistené trestné činy“), ich objasnenosť, vplyv alkoholu a iných omamných látok pri spáchaní zistených trestných činov a napokon aj výšku nimi spôsobenej škody. Zostávajúcu kriminalitu podľa uvedených štatistických údajov predstavujú najmä trestné činy proti republike (§ 311–§ 320 TZ), trestné činy vojenské (§ 393 –§ 415 TZ), trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky (§ 289 TZ) a dopravné nehody cestné. Z uvedeného nám vyplýva niekoľko čiastkových záverov. Za sledované obdobia bolo zistených 318 124 trestných činov, zahŕňajúc tri najviac opakujúce sa druhy trestnej činnosti, čo znamená v priemere 19 883 trestných činov za mesiac. Za sledované obdobia dominovala majetková trestná činnosť s počtom 139 510 zistených trestných činov, čo znamená podiel 43,9 % z celkového počtu zistených trestných činov. Druhá najviac dominujúca trestná činnosť bola ekonomická trestná činnosť s počtom 90 496 zistených trestných činov, čo znamená podiel 28,4 % z celkového počtu zistených trestných činov. Za sledované obdobia bolo ob-

¹⁷ Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2021. [online]. [cit. 2022.04.27] Dostupné z: https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_v_SR_za_rok_2021_csv

¹⁸ Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2022. [online]. [cit. 2022.04.27] Dostupné z: https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_v_SR_za_rok_2022_csv

jasných 172 698 trestných činov, čo predstavuje podiel 54 % z celkového počtu zistených trestných činov. Z hľadiska objasnenosti trestných činov dominovala zostávajúca kriminalita s počtom 69 171 objasnených trestných činov, čo predstavuje podiel 94 % zo zisteného počtu prípadov zostávajúcej kriminality a 40 % z celkového počtu objasnených trestných činov. Keďže bol najčastejšie páchaným trestným činom v rámci zostávajúcej kriminality trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ, ktorý je prečinom a vedie sa o ňom skrátené vyšetrovanie podľa § 202 TP, vysoká miera objasnenosti zostávajúcej kriminality vychádza práve z dĺžky trvania skráteného vyšetrovania, ktoré treba spravidla skončiť do dvoch mesiacov od vznesenia obvinenia. Pod vplyvom alkoholu bolo spáchaných dokopy 42 221, čo predstavuje podiel 13 % z celkového počtu zistených trestných činov. Dominujúca kriminalita spáchaná pod vplyvom alkoholu bola zostávajúca kriminalita s počtom 35 015, čo predstavuje podiel 83 % z celkového počtu trestných činov spáchaných pod vplyvom alkoholu, zohľadňujúc trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ. Predmetný trestný čin vo svojom normatívnom znení upravuje vplyv návykovej látky, ktorá je schopná nepriaznivo pôsobiť na fyzické alebo psychické vlastnosti človeka. Pod vplyvom drog bolo za sledované obdobia spáchaných 1 150 trestných činov. Z hľadiska spôsobenej škody zreteľne dominuje ekonomická kriminalita a to najmä daňové trestné činy a trestné činy proti mene (§ 270–280 TZ) a zároveň aj trestné činy podvodu (§ 221 a nasl. TZ). Za sledované obdobia jej výška dosiahla sumu 3 048 728 eur, čo predstavuje takmer 16-násobok škody spôsobenej zostávajúcou kriminalitou. Páchateľmi boli vo veľkej väčšine muži (90 %).¹⁹ V prvom rade treba za sledované obdobie negatívne hodnotiť neustále narastajúcu trestnú činnosť. Počas prvého sledovaného obdobia miera zistenia spáchaných trestných činov predstavovala 17 000 trestných činov v priemere za mesiac. Na druhej strane, počas tretieho sledovaného obdobia miera zistenia spáchaných trestných činov predstavovala 21 500 trestných činov v priemere za mesiac. Možno konštatovať, že ani samo vyhlásenie núdzového stavu, prísnejšie trestanie či rozširujúce sa ochorenie nebránilo a ani neodradilo páchateľov od trestnej činnosti. Stúpajúca tendencia páchania trestnej činnosti vychádza z trestnej politiky štátu, ktorá nedostatočne naplňa základné funkcie trestného práva, a to najmä funkciu preventívnu. Posilnenie oboch zložiek preventívnej funkcie by docielilo pokles tendencie páchania trestnej činnosti. Dostatočnými preventívnymi opatreniami by sa potenciálnym páchateľom sťažilo páchanie trestnej činnosti a už odsúdeným páchateľom by sa ukázala správna cesta, aby sa poučili zo svojho protiprávneho konania. Z obsahového zamerania prevencie je nevyhnutné spomenúť sociálnu, situačnú aj viktimálnu prevenciu. Z hľadiska sociálnej prevencie, ktorá je zameraná na širokú verejnosť, kladieme dôraz na prednášky, články, vytváranie pracovných príležitostí aj na reklamy

na boj proti kriminalite. Z hľadiska situačnej prevencie je nevyhnutné využívanie rôznych organizačno-technických zariadení ako sú kamerované záznamy, signalizácie a hliadky, ktoré menej sofistikovaných páchateľov dokážu odradiť od trestnej činnosti. Viktimálna prevencia zameraná na obeť kriminality využíva prostriedky, ako je právne poradenstvo, sociálne a psychologické poradenstvo a to s cieľom, aby sa osoby nestávali obeťami trestných činov. V kontexte analyzovaných trestných činov poukazujeme hlavne na trestný čin podvod podľa § 221 TZ, kde sú obeťami osoby, ktoré boli uvedené do omylu alebo ich omyl bol využitý na obohatenie seba alebo iného a zároveň konaním páchateľa bola spôsobená aspoň malá škoda na cudzom majetku. (suma prevyšujúca 266 eur).

2.1 Aplikačný problém trestnosti, resp. beztrestnosti šírenia koronavírusu

Platný Trestný zákon zakotvuje v § 163 úmyselný trestný čin šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby a v § 164 nedbanlivostný trestný čin šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby. Ide o ohrozovací trestný čin, ktorý je dokonaný už tým, že páchateľ spôsobí alebo zvýši nebezpečenstvo zavlčenia alebo rozšírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby. Otázkou a súčasne aplikačným problémom však ostáva, ktoré nebezpečne nákazlivé ľudské choroby za ne možno považovať. Taxatívny výpočet chorôb, ktoré sa považujú za nákazlivé ľudské choroby je obsahom vyhlášky Ministerstva spravodlivosti SSR č.105/1987 Zb., ktorá bola vydaná na základe splnomocňovacieho ustanovenia § 195 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. účinného do 31. decembra 2005. Koronavírus známy ako COVID-19 logicky jej súčasťou nie je, keďže jeho prvý prípad bol identifikovaný v decembri 2019 v Číne. Súčasný Trestný zákon už spomenuté splnomocňovacie ustanovenie neobsahuje a preto možno považovať vyhlášku č.105/1987 Zb. za neaplikovateľnú, pretože nemá oporu v žiadnom právnom predpise. Usmernenie Generálnej prokuratúry SR z 19. 3. 2020, IV/1 Spr 194/20/1000-1 sa týka šírenia koronavírusu COVID-19, ako reakcia na krajskými prokurátormi signalizované problémy s právnou kvalifikáciou podozrivého konania fyzických osôb v súvislosti so šírením koronavírusu COVID-19, ktoré boli pozitívne testované na koronavírus COVID-19 alebo u nich bolo podozrenie z infikovania koronavírusom COVID-19. Vzhľadom na uvedené a s cieľom jednotného postupu prokurátorov v trestnom konaní bolo vydané usmernenie Generálnej SR, ktorého podstatou je po začatí trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 TP pre trestný čin šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby podľa § 163 alebo § 164 TZ, pribrať do konania znalca z odboru zdravotníctva a farmácie, z odvetvia hygieny a epidemiológie, na posúdenie choroby pre účely § 163 a § 164 TZ. Množstvo odôvodnení rozhodnutí trestných, ale aj civilných súdov, však automaticky subsumuje pod nebezpečnú nákazlivú ľudskú chorobu aj ochorenie COVID-19.²⁰

¹⁹ Súdna štatistika. [online]. [cit. 2022.04.27] Dostupné z: <https://web.ac-mssr.sk/sudna-statistika/>

²⁰ Pozri rozsudok Krajského súdu Trnava z 1. 4. 2021, sp. zn. 6To/

Naopak česká právna úprava v nariadení vlády č. 453/2009 Sb. ustanovuje, čo sa považuje aj za nákazlivé ľudské choroby podľa § 152 a § 153 Trestného zákonníka č. 40/2009 Sb. Zároveň český Trestný zákonník č. 40/2009 Sb. v § 154 obsahuje spoločné ustanovenie pre nákazlivé ľudské choroby, ktoré je zároveň splnomocňovacím ustanovením na vydanie nariadenia vlády, v ktorom vláda ustanoví, čo sa za nákazlivú ľudskú chorobu považuje. V marci 2020 bol na rokovanie vlády Českej republiky predložený návrh na zaradenie ochorenia COVID-19 do zoznamu nákazlivých ľudských chorôb. V súčasnosti je v Českej republike COVID-19 súčasťou nariadenia vlády č. 453/2009 Sb. a je zaradený medzi nákazlivé ľudské choroby na účely Trestného zákonníka č. 40/2009 Sb.

Za žiadúce preto považujeme prijatie obdobného právneho predpisu aj v Slovenskej republike, ktorý by reguloval výpočet nebezpečných nákazlivých ľudských chorôb s cieľom vyhnúť sa mylným trestným konaniam voči osobám stíhaným za trestný čin šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby a odbremenenie znalcov z odboru zdravotníctva a farmácie, odvetvia hygieny a epidemiológie na posúdenie choroby pre účely § 163 a § 164 TZ.

Hmotnoprávny inštitút aplikovateľný na dokonaný trestný čin šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby podľa § 163 TZ je účinná ľútosť. Jej účelom je ochrana spoločenských záujmov, ktorá je nadradená nad záujem trestne stíhať páchatel'a. Keďže sa inštitút účinnej ľútosti týka len trestných činov taxatívne enumerovaných v Trestnom zákone, vrátane trestného činu šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby podľa § 163 TZ, nejde o všeobecný dôvod zániku trestnosti. Nevyhnutnou podmienkou na aplikáciu účinnej ľútosti je dobrovoľné rozhodnutie páchatel'a škodlivý následok trestného činu zamedziť (resp. zabrániť jeho vzniku) alebo napraviť ale-

bo dobrovoľné rozhodnutia páchatel'a urobiť oznámenie orgánu činnému v trestnom konaní alebo Policajnému zboru v čase, keď sa škodlivému následku trestného činu mohlo ešte zabrániť.

Záver

S vyhláseným núdzovým stavom v Slovenskej republike prevládala situácia, ktorá bola pre obyvateľstvo nepoznaná a nepredvídateľná. Ako prínos považujeme prehodnotenie právnej úpravy vo vzťahu k spáchaným trestným činom za krízovej situácie. Reflektujúc aplikačné problémy súvisiace s použitím kvalifikačného znaku „spáchanie trestného činu za krízovej situácie“ bolo docielené, aby boli prísnejšie trestané len tie trestné činy, u ktorých existuje príčinná súvislosť ich spáchania s vyhláseným núdzovým, resp. výnimočným stavom.

Možno konštatovať, že počas troch období vyhlásenia núdzového stavu v Slovenskej republike dominovala majetková trestná činnosť, a to najmä krádež vlámaním podľa § 212 ods. 1 písm. b) a krádeže ostatné (vecí z áut, vecí z iných objektov, vecí na pozemku, krádeže vreckové). Tendencia trestnej činnosti ako celku je však výrazne stúpajúca.

Stále pretrvávajúcim nedostatkom je riešenie prípadov trestného činu šírenia nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby a samotného ochorenia COVID-19. Neexistencia právneho predpisu, ktorý by ochorenie COVID-19 subsumoval pod nebezpečné nákazlivé ľudské choroby vyvoláva v praxi aplikačné problémy a nadmerné zaťažovanie znalcov z odboru zdravotníctva a farmácie, odvetvia hygieny a epidemiológie. Aj napriek uvedenému nedostatku je v rozhodovacej praxi zaužívané posudzovanie ochorenia COVID-19 ako nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby.²¹

19/2021; uznesenie Krajského súdu Košice z 12. 6. 2020, sp. zn. 8CoP/124/2020; uznesenie Krajského súdu Bratislava z 30. 11. 2020, sp. zn. 1S/216/2020.

²¹ Pozri uznesenie Krajského súdu v Nitre z 13. 10. 2021, sp. zn. 2To/55/2021.

Zacházení s retribučními vězni po roce 1945

PhDr. Aleš Kýr

Vězeňská služba ČR

Abstrakt: Retribuce (z lat. retributio – odplata) byl souhrn legislativních a organizačních opatření k potrestání nacistů, zrádců a kolaborantů za zločiny spáchané proti životu, zdraví, svobodě a majetku občanů Protektorátu Čechy a Morava. Retribučními vězni se stali Němci, Maďaři, Češi a Slováci, jejichž tresty byly zkracovány udílením milosti v návaznosti na amnestie v letech 1953 a 1955. Výkon trestu nepříznivě ovlivňovaly špatné životní a pracovní podmínky a negativní přístup vězeňského personálu, který v retribučních vězňích stále spatřoval „národního nepřítele“. Po roce 1948 se negativní přístup přenesl na vězněné odpůrce komunistického režimu – „třídní nepřátele“. Z historické zkušenosti vyplývá, že přístup k vězňům na základě ideologických hledisek vede k porušování vězeňských i základních lidských práv.

Abstract: Retribution (from lat. retributio – retribution) was a set of legislative and organizational measures to punish Nazis, traitors and collaborators for crimes committed against the life, health, freedom and property of citizens of the Protectorate of Bohemia and Moravia. Germans, Hungarians, Czechs and Slovaks became retribution prisoners, whose sentences were shortened by pardons following amnesties in 1953 and 1955. The execution of the sentence was adversely affected by poor living and working conditions and the negative attitude of the prison staff, who still saw the retribution prisoners as a „national enemy“. After 1948, the negative attitude was transferred to imprisoned opponents of the communist regime – „class enemies“. Historical experience shows that treating prisoners on the basis of ideological considerations leads to violations of prison and fundamental human rights.

Klíčová slova: zacházení, mimořádný lidový soud, Národní soud, retribuční vězni, zkrácení trestu, agent StB, technické pracoviště, výtvarné pracoviště, zvláštní nucené pracovní oddíly, podmínky věznění, vězeňský personál, práva vězňů

Key words: treatment, extraordinary people's court, national court, retribution prisoners, shortening of sentence, StB agent, technical Workplace, art department, special forced labor units, conditions of imprisonment, prison staff, prisoners' rights

Pojem zacházení (angl. „treatment“, něm. „behandlung“) se stal ve 30. letech 20. století ústředním pojmem moderního vězeňství. V duchu humanitních principů a retribučního pojetí trestního práva připravila Mezinárodní trestní a vězeňská komise (International Penal and Penitentiary Commission) soubor pravidel pro zacházení s vězni, který v roce 1934 schválila Společnost národů v Ženevě. Vývoj československého vězeňství po roce 1945 kontrastuje s poválečným trendem v západní Evropě. V této době naopak dochází na našem území k postupnému odklonu od přístupu k vězněným osobám na základě humanistických evropských tradic, vytvářených v 18. a 19. století.¹

Důsledky druhé světové války a německé nacistické okupace Čech a Moravy vedly v letech 1945–1947 k potrestání nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů na základě Košického vládního programu vyhlášeného dne 5. dubna 1945 a dekretů prezidenta republiky č. 16 (tzv. velký retribuční dekret) a č. 17 (dekret o Národním soudu) ze dne 19. června 1945. Zákonem č. 33 ze dne 25. března 1948 byla prodloužena účinnost velkého retribučního dekretu do 31. prosince 1948. S platností v ze-

mích České a Moravskoslezské byl vydán dekret č. 138 ze dne 27. října 1945, o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret).²

V letech 1945–1947 mimořádné lidové soudy ČSR odsoudily k trestu smrti celkem 778 osob, k trestu žaláře na doživotí celkem 741 osob a k dočasnému trestu žaláře (od 1 roku do 30 let) celkem 24 673 osob. Národní soudy v Praze a Bratislavě odsoudily celkem 127 osob, z toho 35 osob k trestu smrti, 8 osob k doživotnímu trestu žaláře a 84 osob k dočasnému trestu žaláře.³ Souběžně s retribučními procesy německé obyvatelstvo bylo soustředováno v internačních, pracovních a sběrných táborech za účelem zajištění osob k trestnímu řízení, pracovnímu vy-

¹ KÝR, A. Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945–1955. In: Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955. Sborník. Příloha časopisu *České vězeňství*. 2021, č. 3, s. 50.

² Košický vládní program, čl. IX. ze dne 5. 4. 1945. Dekret prezidenta republiky č. 16 ze dne 19. 6. 1945, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Dekret prezidenta republiky č. 17 ze dne 19. 6. 1946, o Národním soudu. Zákon č. 33 ze dne 25. 3. 1948, jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení. Dekret prezidenta republiky č. 138 ze dne 27. 10. 1945, o trestání některých provinění proti národní cti.

³ BORÁK, M. *Spravedlnost podle dekretu*. Ostrava: 1998, s. 345, 346.

užití a odsunu z území Československé republiky do Německa a Rakouska. V roce 1945 bylo zřízeno 500 táborů, kterými do konce roku 1947 prošlo 2 996 000 Němců.⁴ Podle stanoviska česko-německé komise historiků zahynulo v letech 1945–1946 násilnou smrtí v táborech při pracovním nasazení a vysídlovacích akcích minimálně 15 000 osob. Z československé statistiky vyplývá, že dalších 6 667 osob spáchalo sebevraždu.⁵ Negativní podmínky s obdobnými excesy se vyskytovaly též při výkonu zajištění, vazby a trestu tzv. retribučních vězňů.

Slovo „retribuční“ je odvozeno z latinského „retributio“, což znamená odměnu nebo odplatu. Výkon trestu retribučních vězňů, odsouzených mimořádnými lidovými soudy a Národním soudem na základě příslušných dekretů prezidenta republiky, měl být přiměřenou újmou pachatelů za zločiny proti svobodě, majetku a životu obětí nacismu. Zároveň měl poskytnout zadostiučinění porobenému obyvatelstvu, pozůstalým po obětech a stát se výstrahou pro budoucnost. Retribučními vězni se stali Němci, Maďaři, Češi i Slováci. Koncem srpna 1945 se nacházelo v zemi České a Moravskoslezské celkem 24 353 vězňů, z toho 19 011 zajištěných osob, 4 218 osob ve výkonu vazby a 1 124 osob ve výkonu trestu.⁶ K výkonu zajištění a vazby byly využívány nejen krajské a okresní soudní věznice, ale též trestní ústavy a internační tábory. Ke dni 15. května 1950 podíl retribučních vězňů činil 32 % z celkového počtu 32 638 vězňů. Ke dni 1. ledna 1953 se tento podíl snížil na 12 % (tj. 5 420 osob) z celkového počtu 46 021 vězňů.⁷ V návaznosti na amnestie prezidenta republiky v roce 1953 a 1955 byly v důsledku udělovaných milostí nahrazovány doživotní tresty dlouhodobými tresty odnětí svobody a dočasné tresty zkracovány nebo bylo upuštěno od zbytku jejich výkonu. Propuštění němečtí retribuční vězni byli následně vysídlováni do SRN, NDR, Rakouska, výjimečně do Švédska. Počátkem dubna 1956 bylo ve věznicích a nápravně pracovních táborech MV celkem 289 retribučních vězňů, z toho 222 Čechů a Slováků, 62 Němců a 5 osob jiné národnosti. K 1. prosinci 1956 se ve vězeňských zařízeních nacházelo jen 13 německých retribučních vězňů.⁸

Dne 16. července 1956 se politické byro ÚV KSČ usneslo, že němečtí retribuční vězni Rudolf Toussaint, velitel wehrmachtu v protektorátu, Emil Heinrich Klein, velitel ženijní školy SS v Hradištku, a Fridrich W. Clemens, funkcionář gestapa, zůstanou nadále ve výkonu trestu. Jejich propuštění mělo být řešeno až v souvislosti s jednáním o normalizaci vztahů se SRN. F. W. Clemens byl propuštěn v roce 1959, R. Toussaint v roce 1961 a E. H. Klein až v roce 1964, neboť byl stále podezříván ze zatajování ukrytých zbývajících částí tzv. štěchovického archivu. R. Toussaint se podepsáním kapitulace stal historickou osobností spojenou s ukončením druhé světové války na území Protektorátu Čechy a Morava a se záchranou hlavního města Prahy před zničením ustupujícími německými vojsky. Z výkonu trestu mohl být propuštěn již mnohem dříve, pokud by se stal agentem Státní bezpečnosti (StB) vysazeným do SRN, což odmítl. Naopak tuto nabídku přijal Kurt Werner Tutter, zástupce velitele protipartyzánské skupiny SS, která v dubnu 1945 vypálila osadu Ryliska, obec Ploštinu a vesnici Prlov a jejich obyvatele krutě vyslýchala a vraždila. Byl odsouzen MLS v Bratislavě v roce 1948 k trestu žaláře na 6 let, ale propuštěn již v roce 1952. Stejnou nabídku StB přijal Max Heinrich Rostock, vedoucí služebny SD v Kladně, který se aktivně podílel na likvidaci občanů a obce Lidice v červnu 1942. I když byl odsouzen až Státním soudem v Praze v roce 1951 k trestu smrti, byl propuštěn v roce 1960.⁹

Zvláštní skupinu retribučních vězňů tvořily osoby s lékařským, technickým a uměleckým vzděláním, které byly využívány nejen pro potřeby vězeňství. Němečtí civilní i vojenští lékaři byli plně využíváni k poskytování zdravotnické služby vězňům i vězeňskému personálu. Němečtí inženýři a architekti byli soustředováni na technických pracovištích, která sloužila potřebám národního hospodářství. V roce 1953 byl zřízen Technický ústav nápravných zařízení MV v Opavě. Výtvarné pracoviště bylo zřízeno v Krajské soudní věznici v Praze na Pankráci. Na tomto pracovišti byli zařazeni retribuční vězni Rudolf Toussaint, Bedřich Truhlář a Lothar Sperl, kteří byli akademickými malíři. Dosud bylo zjištěno, že z dochovaných obrazů R. Toussainta je v majetku České republiky celkem 15 obrazů, z toho 12 obrazů ve správě Vězeňské služby (VS) ČR a 3 obrazy ve správě Vojenského historického ústavu v Praze. V majetkové správě VS ČR jsou též 3 obrazy B. Truhláře a 2 obrazy L. Sperla. V objektu bývalé Krajské soudní věznice v Klatovech, který dnes slouží pro potřebu Okresního soudu v Klatovech, se dochovala freska „Vzkříšení“ od L. Sperla.¹⁰

⁴ STANĚK, T. *Tábory v českých zemích 1945–1948*. Slezský ústav SZM, Opava: 1996, s. 194; BÍLEK, J. a kol. *Vojenské dějiny Československa (1945–1955)*. V. díl. Praha: 1989, s. 193.

⁵ STANĚK, T. *Poválečné excesy v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: 2005, s. 327.

⁶ STANĚK, T. K problematice tzv. retribučních vězňů v Českých zemích v letech 1945–1955. In: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955*. Sborník. Příloha časopisu *České vězeňství*. 2001, č. 3, s. 115.

⁷ KÝR, A. Některé sociologické aspekty zacházení s vězni v ČR v letech 1945–1955. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*. Sborník. Slezské zemské muzeum, Opava: 2001, s. 30, 33.

⁸ STANĚK, T. Vysídlení retribučních vězňů německé národnosti z Československa v letech 1950–1956. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*. Sborník. Slezské zemské muzeum, Opava: 2001, s. 66; STANĚK, T. K problematice tzv. retribučních vězňů v českých zemích v letech 1945–1955. Sborník. Příloha časopisu *České vězeňství*. 2001, č. 3, s. 137.

⁹ STANĚK, T. Vysídlení retribučních vězňů německé národnosti z Československa v letech 1950–1956. In: *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*. Sborník. Slezské zemské muzeum. Opava: 2001, s. 54, 55, 67, 68; ČVANČARA, J. *Někomu život, někomu smrt 1943–1945*. Praha: 2008, s. 292, 357.

¹⁰ KÝR, A. Odborná činnost odsouzených v technických odděleních ministerstva vnitra. *Historická penologie*. 2010, č. 1, s. 50–52; KÝR, A. Retribuční vězeň Rudolf Toussaint a jeho výtvarná díla. *Historická penologie*. 2011, č. 1, s. 27–29.

Na způsob zacházení s retribučními vězni měly vliv jednak objektivní, jednak subjektivní podmínky věznění. Za objektivní podmínky lze považovat platnou trestní legislativu a aktuální materiální situaci v jednotlivých soudních věznicích, trestních ústavech a pracovních táborech. Výkon vazby byl upraven domácím řádem krajských soudních věznic, který však nebyl používán v případě vazby vykonávané v internačních táborech. Výkon trestu vězení a žaláře upravovaly domácí řády okresních a krajských soudních věznic a trestních ústavů ve smyslu ustanovení § 12–23 platného trestního zákona. Retribuční vězni vykonávali vazbu ve vězeňských zařízeních v obvodu jednotlivých mimořádných lidových soudů. Na základě dekretu prezidenta republiky č. 126 ze dne 27. října 1945 byly zřizovány zvláštní nucené pracovní oddíly k odstraňování válečných škod a obnově hospodářského života. Tyto pracovní oddíly byly zřizovány ve všech krajských soudních věznicích k umístění retribučních vězňů s trestem žaláře do 5 let. Při mužských trestních ústavech v Plzni, Valdicích, Mikulově, na Mírově a ženském trestním ústavu v Řepích byly tyto pracovní oddíly zřizovány k umístění retribučních vězňů s trestem žaláře nad 5 let.¹¹ Všechna vězeňská zařízení pro výkon vazby a trestu byla přeplněna, nedostatečně vybavena ubytovacím a výstrojním materiálem, nedostatečně zásobována základními potravinami a léky. Nepříznivá situace ve stravování vězňů vyplývala z celkové zásobovací situace v poválečném Československu, kdy platil složitý lístkový systém k přidělování jednotlivých druhů potravin. Osoby ve vazbě pro MLS i NS si mohly opatřovat stravu na vlastní náklady nebo svých příbuzných do stanoveného peněžního limitu z vývažovny mimo věznici a přijímat potravinové balíčky. Využívání tohoto zvýhodnění vyvolávalo averzi nemajetných vězňů i vězeňského personálu a bylo předmětem ostré kritiky v tisku. Možnosti k dodržování osobní hygieny a poskytování lékařské péče byly velmi omezené. Celková situace měla za následek zhoršování zdravotního stavu vězňů, v jehož důsledku docházelo k četným úmrtím i sebevraždám.¹²

Nepříznivé materiální podmínky byly vyostřovány subjektivními podmínkami výkonu vazby a trestu, které spočívaly v chování a jednání vězeňského personálu. V duchu Košického vládního programu vznikaly na osvobozeném území národní výbory jako orgány nové státní a veřejné správy. Do působnosti jejich bezpečnostních referátů patřila i vězeňská zařízení a bezpečnostní složky. Umísťování retribučních vězňů a jejich střežení zajišťovaly Revoluční gardy, pomocný strážní personál a od června 1945 příslušníci Sboru národní bezpečnosti. Teprve na základě dekretu prezidenta republiky č. 94 ze dne 1. října 1945 bylo stanoveno, že „výkon strážní a správní služby v soudních věznicích a trestních ústavech obstarává sbor uniformované vězeňské stráže (SVS)“. Dalším dekretem č. 112 ze dne 26. října 1945 bylo stanoveno, že „řízení a správa soudních věznic a trestních ústavů, jakož i dozor na ně, náleží k věcem justiční správy“. Prožitá nacistická perzekuce v protektorátu s tragickými osudy blízkých osob vyvolávala také u příslušníků SVS emoce, které potlačovaly jejich profesionální přístup.¹³

Z historie poválečného československého vězeňství vyplývá, že vězeňský personál byl soustavně ideologicky ovlivňován vidinou „společenského nepřítele“, kterou vytvářela vládnoucí politická garnitura. Ve 40. a 50. letech byl prezentován obraz „národního nepřítele“, v 50. a 60. letech „třídního nepřítele“ a v 70. a 80. letech „vnitřního nepřítele“. Historické zkušenosti nás poučují, že ideologická klasifikace a diferenciací vězňů je nejen odborně nepřipustná, ale i nebezpečná. Především odklání vězeňský personál od profesionálního přístupu k vězňům a vede k emocionálnímu přístupu, který se promítá do svévolného jednání s vězni ve falešné roli „společenského mstitele“. Proto je nutné zacházet se všemi vězni jen na základě zákona, prováděcích předpisů a způsobem, respektujícím základní lidská práva.

¹¹ Národní archiv (NA) Praha, fond SSNV, sv. 17 – Právní předpisy, Domácí řád pro věznice krajských soudů, ministerstvo spravedlnosti (MS), 1945. Domácí řád pro mužské trestnice, MS, 1937. Domácí řád ženské trestnice v Řepích, MS, 1927. Domácí řád pro okresní soudní věznice, MS, 1949. Archiv bezpečnostních složek – Kanice, fond E-6, inv. j. 1 – Domácí řád pro internační, sběrná a pracovní střediska, MV, 1945. Zákon č. 117/1852 ř. z., zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích, upravené vydání v roce 1919. Dekret prezidenta republiky č. 126 ze dne 27. října 1945, o zvláštních nucených pracovních oddílech. Zemský archiv Opava, fond SZ Opava, kart. 15. Instrukce o výkonu trestu ve zvláštních nucených pracovních oddílech, MS, 1945.

¹² KÝR, A. *Způsoby zacházení s vězni v ČSR v letech 1945–1955*. Opava: 2002, s. 85, 86, 90–94.

KÝR, A. Zacházení se členy protektorátních vlád v pankrácké věznici. *Historická penologie*. 2006, č. 2, s. 1–6; STANĚK, T. K problematice tzv. retribučních vězňů v českých zemích v letech 1945–1955. Sborník. Příloha časopisu *České vězeňství*. 2001, č. 3, s. 116–118.

¹³ Košický vládní program, čl. V. ze dne 5. 4. 1945. Dekret prezidenta republiky č. 94 ze dne 1. 10. 1945, o úpravě některých otázek organizace a služebních a platových poměrů sboru uniformované vězeňské stráže. Dekret prezidenta republiky č. 112 ze dne 27. 10. 1945, o správě soudních věznic a trestních ústavů. STANĚK, T. K problematice tzv. retribučních vězňů v českých zemích v letech 1945–1955. Sborník. Příloha časopisu *České vězeňství*. 2001, č. 3, s. 124.

Rekonstrukce trestného činu a osobnost Bernarda Spilsburyho

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.

Vysoká škola finanční a správní

doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., LL.M.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Abstrakt: Pojednání přibližuje specifický důkazní postup, který je podložen letitou praxí a ukotven právní úpravou, tedy rekonstrukcí. Příspěvek pojednává o právní úpravě a samotné kriminalistické metodě rekonstrukce. Nejedná se o popis kriminalistický, ani o podrobný rozbor právní úpravy rekonstrukce. Pojednání má za cíl analyzovat a popsat tuto metodu z pohledu jejího vývoje a samotných počátků aplikace. Článek popisuje i osobnost Bernarda Spilsburyho, soudního lékaře, který se zasloužil o položení základů této kriminalistické metody. Dále se zaměřuje i na současné právní ukotvení a její využití.

Abstract: This paper describes a specific evidentiary procedure, which is supported by years of practice and followed by legislation, meaning the reconstruction. It discusses the legislative regulations and the criminological method of reconstruction itself. The main aim of this article is to analyze and describe the methodology from its development perspective and beginnings much rather than being a description of legislation and criminalistics. The article also describes the personality of Bernard Spilsbury, the forensic doctor who laid down the foundations of this forensic method. The article also describes the current legislation in the field and its use.

Klíčová slova: rekonstrukce, trestní řád, důkazní prostředek, důkaz, Bernard Spilbury

Key words: reconstruction, criminal code, evidence, means of evidence Bernard Spilbury

Rekonstrukce trestného činu je již dnes plně „zaběhlá“ a využívaná kriminalistická metoda a je ukotvena i v trestním řádu. Termín rekonstrukce vychází z latinského složeného slovesa *reconstruo*, jež se skládá z předpony *re* – tzn. znovu, opět, a základního slovesa *construo* – tedy sestavit, zřídit. Rekonstrukce měla a má mnoho podob, rekonstrukce v lékařství, rekonstrukce nemovitostí, ale dnes je též zažitý pojem – rekonstrukce trestného činu.

V rámci odhalování pachatelů trestných činů přirozeně docházelo i k rekonstrukcím určitých jevů, dějů a k obnovování různých podmínek, což lze považovat za reakci na konkrétní kriminalistické a trestněprávní situace. Je nepochybné, že rekonstrukce určitých skutečností a jevů se staly prostředkem k prokázání viny či nevinu obžalované osoby, staly se důkazním prostředkem v trestněprocesní rovině (obecně trestněprávní rovině).

V kriminalistické praxi se setkáváme s potřebou znovuoobnovit – rekonstruovat za účelem zkoumání nejen jednotlivé materiální objekty, ale i kriminalisticky relevantní jevy a události, které existovaly nebo se odehrály v minulosti velmi často na základě fragmentů objektů, kriminalistických stop či jiných důkazů.

Proto v kriminalistické praxi došlo logickým vývojem k transformaci rekonstrukce jako obecnější metody poznání na metodu kriminalistické rekonstrukce. Doktrína přinesla řadu definic této kriminalistické metody.

Příkladmo lze uvést: „Kriminalistická rekonstrukce je metoda kriminalistické praxe spočívající v obnovení kriminalisticky relevantních hmotných objektů, situací a skutkových okolností nebo jejich podstatných vlastností na základě údajů a faktů shromážděných v procesu vyšetřování s cílem jejich bezprostředního zkoumání.“¹

De lege lata je základní pojetí institutu rekonstrukce trestného činu, jako zvláštního způsobu dokazování v trestním řízení, upraveno trestním řádem, a to v hlavě páté trestního řádu, ustanovení § 104d trestního řádu. Toto ustanovení v odstavci 1 ukotvuje, že rekonstrukce se koná, má-li být obnovením situace a okolností, za kterých byl trestný čin spáchán nebo které k němu mají podstatný vztah, prověřena výpověď podezřelého, obviněného, spoluobviněného, poškozeného nebo svědka, jestliže jiné důkazy provedené v trestním řízení nepostačují k objasnění věci. Odstavec 2 tohoto ustanovení stanovuje to, že na postup při rekonstrukci se přiměřeně užijí ustanovení o vyšetřovacím pokusu, jako dalším zvláštním způsobu dokazování, upraveném v ustanovení § 104c trestního řádu. Tato platná a účinná právní úprava trestního řádu je výsledkem velké novelizace trestního řádu provedené v roce 2001. Tato novelizace zavedla

¹ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika. Teorie, metodologie a metody kriminalistické techniky*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 113. ISBN 978-80-7380-859-4.

pět zvláštních způsobů dokazování jako samostatných důkazních prostředků. Byla vyústěním snahy tyto kriminalisticko-taktické metody ukotvit v trestním řádu (oproti předchozí úpravě obecných postupů pomocí interních aktů a tehdy platného zákona o policii).

Jak jsme již zmínili, je mnoho druhů rekonstrukce, rekonstrukce předmětu, rekonstrukce vnější podoby člověka, rekonstrukce děje (vývoje), dokonce i myšlenková rekonstrukce. Ovšem zřejmě nejvýznamnější je rekonstrukce trestného činu, což je samostatný vyšetřovací úkon, který slouží k obnově a prověření fakt. Takováto fakta může znát pouze osoba, která byla přítomna na místě činu, nebo se pohybovala v bezprostřední blízkosti spáchání trestného činu. Jedná se bezesporu o poškozeného, svědka a samozřejmě obviněného. Mezi základní cíle této rekonstrukce patří upřesnění a konkretizace dřívějších podaných výpovědí vyslychaných osob. Podstatou tohoto úkonu je to, že pachatel, svědek nebo poškozený demonstruje svým jednáním průběh trestného činu, tedy jakým způsobem trestný čin probíhal, dochází k ukazování příchodu pachatele na místo činu a směr a způsob odchodu z tohoto místa, poukazuje se na předměty a jiné objekty vztahující se k trestnému činu. Dochází tím k určité modelaci děje a jevů, které již proběhly, k jejich dokumentaci a následnému ověření a potvrzení správnosti a pravdivosti podaných vysvětlení od příslušných osob. To vše umožňuje vyšetřujícím orgánům porovnat objektivní realitu s již získanými výpověďmi.²

A právě s kriminalistickou metodou rekonstrukce je „spjata“ osoba Bernarda Spilsburyho, který byl ve své době nejen „průkopnickým“ patologem.

Bernard Spilsbury³

² VYCHODIL, M. *Rekonstrukce trestného činu*. 1. vydání. Praha: Kriminalistická knihovna, 1972, s. 53.

³ TRAIL, R. J. Sir Bernard Henry Spilsbury. In: Royal College of Physicians. *Inspiring Physicians Volume V*. (1926–1965), p. 387 [online]. [cit. 2022-07-03]. Dostupné z: <<https://history.rcplondon.ac.uk/...ury>>

Bernard Spilsbury se narodil 16. 5. 1877 ve Velké Británii. Z celé řady patologů a chemiků té doby upoutalo pozornost vědeckého světa a senzacechtivé veřejnosti jen pár lékařů. Jednalo se zejména o lékaře, kteří pomohli vyřešit záhadné a mediálně známé případy – například Joseph Augustus Pepper (1849–1935)⁴. Asistentem dr. Peppera se v říjnu 1905 stal právě Bernard Spilsbury. V roce 1908 předal Pepper svou funkci staršího patologa v nemocnici v Londýně svému žákovi, tehdy třiatřicetiletému Bernardu Spilsburymu.

Postupně se ukázalo, že Spilsbury má k této práci nejen odborné předpoklady, ale i talent. Neměl problém s prováděním posmrtných vyšetření, což se mnoha lékařům té doby nelíbilo, ale on tak získal spoustu praktických zkušeností.⁵ Tým v nemocnici sv. Marie měl dobré pracovní vztahy s ministerstvem vnitra, které metropolitní policii spravovalo. Lékaři, patologové, byli často zváni, aby svědčili u soudu. Jak Pepper stárnul, Spilsbury postupně přebíral jeho roli a začal se tak veřejně zapojovat do soudních procesů. Tři velkolepé případy v letech 1910 až 1915 ho v očích veřejnosti etablovaly jako nejvyšší autoritu v oblasti forenzní vědy ve Velké Británii.⁶

K soudu chodil na jednání vždy dobře oblečen a užíval jasný a srozumitelný jazyk. Spilsburyho vystupování v soudní síni se stalo legendární pro jeho nenucenou dominanci. Disponoval sebedůvěrou a jistotou závěrů, což mu v soudní síni získávalo psychologickou převahu.

Konec života však byl pro Spilsburyho tragický. Jeden z jeho synů, také lékař, byl zabit ve druhé světové válce, druhý syn zemřel na tuberkulózu v roce 1945. Spilsbury začal trpět depresemi, zhoršily se jeho finanční podmínky i zdraví. V roce 1947 se ve své laboratoři otrávil plynem.⁷

Spilsbury nebyl činný jen v soudním lékařství nebo při zavádění nové metody rekonstrukce, ale zabíral se vícero postupy pro metodickou a systematickou činnost policie a policejních orgánů. Ve spolupráci se Scotland Yardem se v roce 1924 podílel na vytvoření „Murder Bag“ (kufřík pro ohledání místa činu), což byla přenosná sada pro policisty (z pohledu české kriminalistické školy zavedl srovnatelnou pomůcku, tzv. „kriminalistický/daktyloskopický kufřík“, již Hans Gross, otec světové kriminalistiky, a též například četník Josef Povondra pro četnictvo, již před první světovou válkou). Obsahem byly gumové rukavice, pinzeta, speciální obálky na zajištěné stopy, lupa, kompas, pravítko, tampony a další nástroje,

⁴ Royal College of Surgeons of England. Pepper, Augustus Joseph (1849–1935). In: Plarr's Lives of the Fellows. Royal College of Surgeons of England [online]. 2. 10. 2013 [cit. 2022-15-07]. Dostupné z: <<https://livesonline.rcseng.ac.uk/...ier>>

⁵ CONLIFFE, C. Sir Bernard Spilsbury, Professional Expert. In: HeadStuff. [online]. 24. 1. 2015 [cit. 2022-07-02]. Dostupné z: <<https://headstuff.org/...ert>>

⁶ SYSOP [POHOŘELSKÝ, M.] Vanové vraždy. In: Multimedia-expo.cz. Otevřená encyklopedie [online]. 22. 8. 2016 [cit. 2022-07-06]. Dostupné z: <<http://www.multimediaexpo.cz/...ždy>>

⁷ RAIL, R. J. Sir Bernard Henry Spilsbury. In: Royal College of Physicians. *Inspiring Physicians Volume V*. (1926–1965), p. 387 [online]. [cit. 2022-07-03]. Dostupné z: <<https://history.rcplondon.ac.uk/...ury>>

kteří pomáhaly zajišťovat důkazy na místě činu. K vývoji „Murder Bag“ došlo po vyšetřování případu jedné vraždy. Při zajišťování stop na místě činu zde policista bez rukavic vkládal ostatky těla do tašky, čehož si Spilsbury všiml a společně s detektivem navrhl standardizovanou soupravu, která byla určena pro policisty do terénu. Souprava se postupem času měnila podle potřeb kriminalistů, aby obsah odpovídal novým poznatkům a pokrokům ve forenzní vědě. Zároveň s tím se vzdělávali policisté, aby dokázali co nejpřesněji a na základě vědeckých poznatků pracovat a pohybovat se na místě činu.

V roce 1930 navrhnul ve Velké Británii Spilsbury uchovávání mrtvých těl v chladicích boxech tak, jak je to běžné i v dnešní době.

Významným případem, který Spilsburyho proslavil, byl případ „nevěst ve vaně“. Jedná se o velmi známé označení série tří vražd, kterých se v letech 1912–1914 dopustil 43letý sňatkový podvodník a sériový vrah George Joseph Smith. Dokazování a zatčení Smithe bylo velmi složité. Pachatel používal falešné identity a dokázal najít do té doby neznámý trik. Jeho lest spočívala v tom, že umožňovala utopit oběť ve vaně, aniž by za sebou nechala stopy násilí.⁸

V roce 1915 policie zatkla recidivistu George Josepha Smithe pro podezření z vraždy. Policie obdržela tip od Josepha Crossleyho, známého rodiny Smithovy bývalé manželky Alice, která se taktéž utopila ve vaně. Ten od počátku Smithe ze smrti Alice podezřívá, a když si přečetl zprávy o smrti ženy jménem Margaret Lloydová, všiml si mnoha podobností se smrtí Alice. Policie při následném vyšetřování zjistila, že Margaretin manžel byl ve skutečnosti Smith pod falešným jménem.

Případ dovedený do zdárného konce byl triumfem jak Arthura Neila, detektivního inspektora Scotland Yardu, který případ vyšetřoval, tak především Bernarda Spilsburyho, kterému se nakonec podařilo rekonstruovat postup, jakým Smith vraždil. O účinnosti vražedného mechanismu, který pachatel použil, svědčí i fakt, že při jeho ověřování formou rekonstrukce Spilsbury málem utopil figurantku.

Smith, který v průběhu tří let zavraždil tři ženy, s nimiž se nejprve oženil (ve dvou případech pod falešnou identitou), aby po nich mohl dědit, byl odsouzen k smrti a oběšen. Případ zaujal veřejnost a dlouhé měsíce byl propírán v tisku. Také mu byl věnován sedmý díl oblíbeného československého seriálu Dobrodružství kriminalistiky s názvem „Rekonstrukce“.

Jelikož Smith nikdy nebyl přistižen při činu a sám nevypovídal, bylo pro žalobce enormně důležité jednoznačně vysvětlit, jakým způsobem dokázal Smith vraždit, že v koupelně ani na tělech obětí nezůstaly stopy násilí. Bernard Spilsbury nejprve provedl pitvy obou žen, které sice naznačovaly, že v obou případech bylo příčinou smrti utopení, ale neposkytly žádný důkaz o použití násilí. Známký utopení byly navíc poněkud atypic-

ké a slabé. Spilsbury proto prověřil další možnosti, jako byl srdeční záchvat, otrava atd., ovšem bez pozitivního výsledku.

Spilsbury hledal odpověď na otázku, zda je možné dosáhnout utopení bez známek násilí. Pro vyšetřovací pokusy využíval jako figurantky zkušené plavkyně. Počáteční experimenty nevedly k jednoznačným odpovědím. Podrobně prostudoval zprávu o ohledání místa činu a přesnou polohu těla. Spilsbury si uvědomil, že společným faktorem je délka vany a podobná poloha, ve které byly ženy nalezeny – na zádech s nohama přes hranu vany. To jej inspirovalo k vyzkoušení jiného postupu, protože dosavadní pokusy s násilným zatlačením hlavy pod vodu, nebyly úspěšné. Při dalším pokusu s figurantkou žertoval, a aniž by to čekala, uchopil ji za kotníky a prudce přitáhl tělo k sobě. Výsledek byl šokující. Ač byly figurantky fyzicky nadprůměrně zdatné ženy a zkušené plavkyně, nezmohly se při tomto pokusu na žádnou obrannou reakci. Přitom byly poučeny o tom, že se je Spilsbury pokusí topit, mohly se bránit vší silou. Jak jim hlava zajela prudce pod hladinu, voda náhle vnikla do nosu a úst, což jim způsobilo těžký šok a následné bezvědomí. Ožívování trvalo více než půl hodiny.⁹ Řada vyšetřovacích pokusů tak dala odpověď na otázku ohledně utopení ženy ve vaně bez známek násilí.

V tomto případě se též Bernard Spilsbury proslavil rekonstrukcí v soudní síni (což v té době nebylo rozhodně obvyklé). Nechal si přinést vanu před soudní porotu a s dobrovolnicí předvedl smrtící mechanismus utopení. Tento úkon byl velmi působivý a přesvědčivý, Spilsbury tím získal velkou popularitu i respekt. V roce 1923 byl pasován na rytíře. Jeho verdikty u soudu postupem času nikdo nezpochyboval, což bylo zároveň velmi nebezpečné. Spilsbury získal pocit jedinečnosti a neomylnosti a v některých případech stačilo k odsouzení obžalovaného pouze jeho svědectví, a postupně se objevovaly obavy, že porotu přesvědčovalo spíše jeho charisma a sebevědomé vystupování než vědecké poznatky a důkazy, a mohlo tedy dojít k justičním omylům.

Spilsbury ale zůstal symbolem odborníka, znalce, s nekonečnou trpělivostí při hledání důkazů a příčin smrti. Dokázal s vysokou mírou odbornosti předkládat jednoduchá vysvětlení a úspěšně čelil útokům i těch nejbrilantnějších obhájců. Byl často zván na významné akademické přednášky, zkoušel na šesti univerzitách. V roce 1933 byl zvolen prezidentem Lékařsko-právní společnosti, kde po mnoho let předtím působil jako tajemník. Byl také místopředsedou sekce soudního lékařství na stoletém zasedání Britské lékařské asociace¹⁰. Svým odborným přístupem v soudních procesech, kde působil jako znalec (bylo jich více jak 200), významně přispěl k zavedení kriminalistické metody rekonstrukce. Je možné jej ale považovat za mnohem více, za systémového propagátora a průkopníka forenzních metod v rámci policejní praxe.

⁸ SYSOP [POHOŘELSKÝ, M.] Vanové vraždy. In: Multimedia-expo.cz. Otevřená encyklopedie [online]. 22. 8. 2016 [cit. 2022-07-06]. Dostupné z: <<http://www.multimediaexpo.cz/...ždy>>

⁹ <https://headstuff.org/culture/history/sir-bernard-spilsbury-professional-expert> [online]. [cit. 2022-07-02].

¹⁰ <https://history.rcplondon.ac.uk/inspiring-physicians/sir-bernard-henry-spilsbury> [online]. [cit. 2022-07-02].

Významné změny v doručování písemností soudním exekutorem

JUDr. Jitka Wolfová

Fakulta právnická, Západočeská universita v Plzni, Katedra občanského práva
soudní exekutor

Abstrakt: Příspěvek se věnuje zásadním změnám při doručování písemností v exekučním řízení. Tyto změny byly provedeny posledními dvěma novelami exekučního řádu, a to zákonem č. 286/2021 Sb. a zákonem č. 214/2022 Sb. S účinností od 1. 1. 2022 byla zavedena do exekučního řádu zcela nová ustanovení § 56a a § 56b, která obsahují speciální úpravu doručování písemností soudním exekutorem pro fyzické osoby, které mají trvalý pobyt na ohlašovně nebo na jiné adrese, na které však nedochází k přebírání těchto zásilek. V těchto případech soudní exekutor uloží písemnosti u sebe a vyvěsí pro adresáta výzvu na centrální úřední desce, kterou zavedla Exekutorská komora ČR. Tento způsob doručování významně zjednoduší a zefektivní doručování písemností u účastníků, kteří dlouhodobě nepřebírají na adrese pro doručování písemností či mají zřízenou adresu pro doručování na ohlašovně.

Abstract: The contribution is devoted to a fundamental change in the delivery of documents in enforcement proceedings. These changes were made by the last two amendments to the Enforcement Code, namely Act No. 286/2021 Coll. and Act No. 214/2022 Coll. With effect from 1 January 2022, completely new provisions § 56a and § 56b were introduced into the Enforcement Code, which contain a special arrangement for the delivery of documents by the court bailiff for natural persons who have permanent residence at the reporting office or at another address, but at which there is no receiving these shipments. In these cases, the bailiff keeps the documents with him and posts a notice for the addressee on the central official board, which was introduced by the Chamber of Executors. This method of delivery will significantly simplify and make the delivery of written documents more efficient for participants who do not receive documents for a long time at the address for delivery of documents or have an address set up for delivery at the reporting office.

Klíčová slova: soudní exekutor, exekuční řízení, doručování písemností, doručování na ohlašovnu, doručování ve zvláštních případech

Key words: bailiff, enforcement proceedings, delivery of documents by the land in delivery of documents in enforcement proceedings, delivery to the reporting office, delivery in special cases

Úvod

Doručování patří mezi procesní úkony, které dlouhodobě přinášejí řadu úskalí na poli zachování práva účastníků. Zákonodárci se snaží již řadu let o to, aby doručování bylo efektivní, tzn. rychlé, levné a prokazatelné, a aby se přitom nezkracovala práva účastníků na řádném doručování písemností, které jsou jim adresované¹. Komplexní novela občanského soudního řádu provedená zákonem č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád a další související zákony (dále jen o. s. ř.), s účinností od 1. 7. 2009 zavedla nové principy při doručování písemností, které jsou pro adresáta přís-

nější. Zákonodárce touto novelou doručování pokračuje ve zřetelném trendu posledních let, jímž je posilování odpovědnosti účastníka za výsledek řízení, tedy za řádné doručování.

Přesto aktuální praxe v oblasti doručování exekučních písemností zejména povinným osobám stále častěji naráží na problém s jejich faktickým doručováním. Povinné osoby často nemají aktivní zájem na přebírání písemností, nezdržují se na adrese trvalého pobytu či si zřizují adresu trvalého pobytu na ohlašovnách. Velké procento povinných má trvalý pobyt na ohlašovnách a další velké procento povinných² se nezdržuje na adrese trvalého pobytu. Datové schránky využívají povinné osoby v zanedbatelné míře.

Doručování písemností u těchto osob probíhá tzv. právní fikcí, kdy se sice formálně písemnosti doručily adresátovi, ale ten se s nimi fakticky nemohl seznámit, neboť k fyzickému doručení nedošlo. Proces doručování písemností skrze právní fikci nebrání soudnímu exekutorovi (dále jen exekutorovi) v dalším postupu v exekučním řízení. Samozřejmě si zejména exekutoři dlouhodobě kla-

¹ Platná právní úprava vychází oproti úpravě předešlé ze zásady, že pro posouzení účinků doručení je zásadně nevýznamné, kde se adresát v době doručování zdržuje. Princip odpovědnosti každého adresáta za ochranu vlastních zájmů a existenci adresy pro doručování, na němž je současná právní úprava založena, znamená, že účastník řízení je povinen vytvořit si předpoklady pro to, aby byl schopen přijímat písemnosti na adrese pro doručování bez ohledu na to, zda se na ní skutečně zdržuje (Rozsudek Vrchního soudu Cmo 282/2012).

² V mém exekutorském úřadě se jedná o více než 30 % povinných, kteří se nezdržují v místě trvalého pobytu.

dou otázku racionality a funkčnosti doručování písemností povinným osobám na ohlašovnách, kdy je předem z obsahu exekučního spisu známo, že tato osoba si písemnost nepřevzme, nemá o její doručování zájem a nemá ani zájem se s touto písemností seznámit.

Hlavní obsahovou náplní tohoto příspěvku je podání informací o aktuálních legislativních změnách v doručování písemností v exekučním řízení. V první části předkládám obecný výklad k problematice doručování v exekučním řízení. V dalších třech částech se již zaměřím přímo na aktuální legislativní změny v doručování v exekučním právu, a to doručování na ohlašovnu dle § 56a zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti a o změně dalších zákonů (dále jen ex. řád), dále doručování ve zvláštních případech dle § 56b ex. řádu a konečně i centrální úřední desce dle § 125a ex. řádu.

Ohledně využívání odborných zdrojů musím konstatovat, že se potýkám s jejich nedostatkem. Hlavní příčinou je ta skutečnost, že se v příspěvku věnuji především aktuální právní úpravě, která začala být účinná v roce 2022. Problematiku, která je obsahovou náplní příspěvku, jsem konzultovala s odborníky na exekuční právo a též jsem využívala aktuální odborné články, které se nové právní úpravě exekučního práva věnují.

Obecná východiska při doručování písemností v exekučním řízení

Doručování písemností v exekučním řízení je upraveno v § 56 ex. řádu, ve kterém se podává, že písemnosti v exekučním řízení doručuje exekutor buď osobně, nebo prostřednictvím svého zaměstnance nebo prostřednictvím veřejné datové sítě do datové schránky³ anebo prostřednictvím provozovatele poštovních služeb nebo jiné osoby, která provádí přepravu zásilek.

Struktura tohoto ustanovení je postavena na vzájemném vztahu obecné a speciální normy tzv. *lex specialis derogat generali*. Pohledem speciální normy upravuje ustanovení ve svém souhrnu odlišnosti při doručování písemností v exekučním řízení.

Výčet doručujících orgánů či osob je v tomto ustanovení omezen oproti výčtu doručujících orgánů v občanském soudním řádu. V exekučním řízení není možné aplikovat § 48 o. s. ř., neboť komentované ustanovení má charakter ustanovení speciálního ve vztahu k § 48 o. s. ř., které obsahuje podstatně širší výčet doručujících osob v rámci civilního řízení, proto není přípustné, aby například exekutor využil k doručování písemností v exekučním řízení orgány justiční stráže, soudní doručovatele, Vězeňskou službu ČR a další.

Toto ustanovení vylučuje též postupovat při doručování dle § 50e o. s. ř. Není tedy možné, aby exekutor pověřil účastníka exekučního řízení nebo jeho zástupce k doručování písemností jinému adresátovi v rámci exekučního řízení.

Zmiňované ustanovení **taxativně** vymezuje okruh doručujících orgánů, které jsou ex. řádem zmocněné k doručování písemností v exekučním řízení. **Písemnosti** v exekučním řízení **doručuje**:

- osobně exekutor nebo prostřednictvím svých zaměstnanců,
- prostřednictvím veřejné datové sítě do datové schránky dle zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů,
- prostřednictvím provozovatele poštovních služeb nebo jiných osob, které provádějí přepravu zásilek (zákon č. 29/2000 Sb., o poštovních službách).

V exekučním řízení platí zásada, že písemnosti v tomto řízení doručuje zásadně exekutor, který nese za řádné doručování odpovědnost. Tato doručovací zásada úzce souvisí i s další zásadou exekučního řízení, že jediné a pouze exekutor odpovídá za způsoby provedení exekuce, exekuci provádí jen způsoby uvedenými v zákoně a v zákoně stanoveném pořadí způsobů provádění exekuce⁴. Exekutor má zákonnou povinnost postupovat v exekuci rychle a účelně a dbát přitom ochrany práv účastníků i třetích osob dotčených jeho postupem⁵. Z těchto klíčových exekučních zásad zcela jednoznačně vyplývá, že je to osoba exekutora, která musí určovat taktiku a efektivitu exekučního řízení i při doručování. Pouze exekutor může správně načasovat, kdy a která písemnost bude povinnému doručována (samozřejmě vyjma písemností, které se musí doručit v zákonných lhůtách jako například dle § 44 odst. 1 ex. řádu). Exekutor musí mít i následnou kontrolu, zda písemnosti byly řádně a včas doručeny.

Doručování písemností v exekučním řízení, a to zejména povinným osobám, je často problematické, časově i finančně nákladné s ohledem na nutnost zjišťování aktuálních doručovacích adres povinných. Soudy jsou od této obtížné činnosti zcela osvobozené.

Pokud výjimečně k doručování soud přistoupí, mělo by se jednat jen o ojedinělé případy, kdy soud vedený zejména zásadou hospodárnosti sám doručí například při jednání tzv. krátkou cestou. V každém případě musí exekutora o tomto doručení informovat například tím způsobem, že exekutorovi zašle oznámení o doručení konkrétní písemnosti. Doručování soudem ex. řád neumožňuje, nicméně se ojediněle v praxi ještě vyskytuje. Soudy by vždy měly dbát, aby tímto postupem neohrožily či nezmařily účel exekučního řízení.

Exekuční řád neobsahuje úpravu jednotlivých způsobů doručování v exekučním řízení. Exekutor proto musí postupovat dle obecné normy, kterou je občanský soudní řád, na který odkazuje **§ 10 vyhlášky č. 418/2001 Sb.**, o postupech při výkonu exekuční a další činnosti.

Exekutor při doručování postupuje podle občanského soudního řádu a vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy. Provádí-li doručení exekutor, má přitom stejná práva a povinnosti, jaké tyto právní předpisy přiznávají a ukládají soudu nebo soudnímu doručovateli. Stejně pravidlo platí, provádí-li se doručování

³ Zákon č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů.

⁴ Srov. § 58 ex. řádu.

⁵ Srov. § 57 ex. řádu.

prostřednictvím provozovatele poštovních služeb nebo jiné osoby, která provádí přepravu zásilek. Ustanovení § 48 odst. 4 o. s. ř. platí i pro písemnosti exekutora obdobně.

Použije-li exekutor k doručení písemnosti provozovatele poštovních služeb nebo jiné osoby, která provádí přepravu zásilek, odpovídá za doručení stejně, jako kdyby je provedl sám (osobně nebo prostřednictvím svého zaměstnance).

Exekutor v rámci exekučního řízení může doručovat nejen písemnosti (zejména rozhodnutí), které sám vyhotoví, ale i rozhodnutí soudu, popřípadě písemnosti, které do spisu doručí účastník (například návrh, vyjádření atd.).

V **intencích § 45 a násl. o. s. ř. je exekutor povinen postupovat při doručování podle této posloupnosti:**

1. Exekutor se má nejprve pokusit doručit písemnost **tzv. krátkou cestou při úkonu**, který realizuje on sám nebo jeho zaměstnanec. Je nutné mít vždy od adresáta písemně potvrzené přijetí písemnosti. Tímto způsobem dochází k doručování písemností například při vyklizení nemovitosti, při soupisu movitých věcí, pokud se adresát dostaví k jednání k exekutorovi nebo při jiných příležitostech.
2. Není-li písemnost doručena tzv. krátkou cestou, musí exekutor prověřit, zda je možné doručit písemnosti prostřednictvím veřejné datové sítě do datové schránky adresáta dle § 45 odst. 2 a § 47 odst. 1 o. s. ř. Pokud má adresát aktivovanou datovou schránku, postupuje exekutor při doručování do této schránky v souladu se **zákonem č. 300/2008 Sb.**, o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů.

V rámci elektronizace justice uvedená souhrnná novela zavedla tento nový způsob doručení. Nová úprava ukládá exekutorovi doručovat prostřednictvím veřejné datové sítě do datové schránky subjektům, které o to požádají nebo kterým je povinné podle § 31 ve spojení s § 4, § 5 a § 6 zákona č. 300/2008 Sb. schránka zřízena⁶.

Pokud exekutor zjistí, že adresát nemá aktivovanou datovou schránku, ověří, zda adresát žádal o doručování na elektronickou adresu se zaručeným **certifikátem dle zákona č. 227/2000 Sb.**, o elektronickém podpisu, či **zda adresát požádal o doručení na jinou adresu**. Pokud nikoliv, je nutné zjistit, zda není známa jiná adresa než doručovací podle § 46b o. s. ř.

Není-li možné doručit písemnost tzv. krátkou cestou do datové schránky či na elektronickou či jinou adresu, doručuje exekutor prostřednictvím doručujících orgánů **na adresu pro doručování dle § 46b o. s. ř.**

Při doručování písemností je žádoucí, aby exekutor zachovával při této činnosti tzv. materiální přístup než přístup ryze formalistický. Účastník řízení má právo být seznámen s písemnostmi, které se týkají exekučního řízení. Při doručování písemností je podstatné, aby se adresát mohl řádně seznámit s těmito písemnostmi a aby mu tak bylo zachováno jeho právo na spravedlivý proces. V pra-

xi mohou nastat situace, kdy při doručování písemnosti není dodržena zákonná posloupnost způsobů doručování, přesto došlo k doručení písemnosti nezpochybnitelným způsobem, a je tedy zásadní, že adresát se mohl seznámit s písemností, i když exekutor nebo jiný doručující orgán nepostupoval striktně v souladu s pravidly pro doručování. Adresát například osobně převezme písemnost od doručujícího orgánu, přestože má aktivovanou datovou schránku. Toto pochybení doručujícího orgánu nemá vliv na platnost doručování ani na průběh řízení. V těchto intencích rozhodl například **Nejvyšší správní soud ČR ve svém rozsudku ze dne 16. 12. 2010, č. j. 1 AS 90/2010-95**, ve kterém řešil otázku, zda je doručeno řádně v situaci, kdy měl adresát aktivovanou datovou schránku a správní orgán mu nesprávně doručil prostřednictvím provozovatele poštovních služeb (nikoliv fiktivně). Soud dospěl k závěru, pakliže správní orgány nerespektovaly zákonem stanovená pravidla pro doručování a doručovaly svá rozhodnutí adresátovi prostřednictvím provozovatele poštovních služeb, ačkoliv měl zřízenou a zpřístupněnou datovou schránku, je významnou skutečností, zda byla adresátovi písemnost doručena jiným nezpochybnitelným způsobem prostřednictvím provozovatele poštovních služeb a zda se s jejím obsahem seznámil. Pokud ano, došlo k naplnění materiální funkce doručení, a pochybení nemůže mít vliv na účinnost doručení.

V současné době doručuje exekutor písemnosti prostřednictvím veřejné datové sítě dvojím zaručeným (kvalifikovaným) způsobem. Jednak z datové schránky exekutora do datové schránky adresáta postupem podle zákona č. 300/2008 Sb., a dále e-mailem na sdělenou elektronickou adresu podepsanou zaručeným elektronickým podpisem, založeným na kvalifikovaném certifikátu vydaném kvalifikovaným poskytovatelem certifikačních služeb dle zákona o elektronickém podpisu (též se označuje jako uznávaný elektronický podpis nebo jako podpis dle nařízení Evropské unie č. 910/2014 o elektronické identifikaci a důvěryhodných službách pro elektronické transakce na vnitřním trhu, známé pod zkratkou eIDAS).

Při doručování písemnosti z datové schránky exekutora do jiné datové schránky není potřebná součinnost účastníka k tomu, aby písemnost byla doručena, pokud má datovou schránku aktivovanou. Tímto způsobem lze písemnosti doručit i náhradně, pomocí fikce, i když se účastník do schránky nepřihlásí. Odlišná situace je při postupu dle zákona o elektronickém podpisu, kdy musí nejprve účastník o doručení požádat, a navíc je nezbytné, aby přijetí písemnosti potvrdil e-mailovou zprávou s uznávaným elektronickým podpisem.

Nelze-li doručit písemnost při jednání či procesním úkonu exekutora ani do datové schránky, měl se exekutor pokusit vyžádat od adresáta (od účastníka, jeho zástupce, znalce atd.) souhlas s doručením na elektronickou adresu, neboť zákon nyní jednoznačně preferuje jiný než tradiční (listinný) způsob doručení. Tento souhlas lze získat jednoduchým dotazem, který se připojí k první písemnosti adresátovi doručované neelektronickou cestou. Exekutor by měl při zjišťování elektronické adresy postupovat ak-

⁶ Průběžně aktualizovaný seznam datových schránek lze najít na seznam.gov.cz/ovm/welcome.do

tivně, na rozdíl od zjišťování jiné adresy dle § 46a odst. 2 o. s. ř. adresy, myšleno jiné než doručovací adresy dle § 46b o. s. ř., neboť oznámení této jiné adresy je především v zájmu samotného účastníka, který by si měl zabezpečit komfortní přijímání doručovaných písemností.

Doručování písemností povinným osobám v exekucním řízení je ve většině případů prováděno prostřednictvím provozovatele poštovních služeb. Zákonodárce v ustanovení § 48 odst. 4 o. s. ř. reaguje na potřeby elektronizace justice (e-justice), a tak umožňuje využívání tzv. hybridní pošty. Jde o komplexní řešení České pošty pro hromadné doručování podavatele. Exekutor dle tohoto ustanovení předává písemnosti ke zpracování v elektronické podobě a PostServis je tiskne a vkládá do obálek, transformuje je z elektronické podoby do podoby fyzické. Takto vyrobené zásilky okamžitě předává k doručení. Exekutor již nemusí písemnosti tisknout a předávat je provozovateli poštovních služeb, ale odešle mu je elektronicky, ten je převede do listinné podoby a doručí adresátovi. Jednoduše řečeno, jde o přeměnu zásilek z elektronické podoby do fyzické podoby a naopak, prostřednictvím provozovatele poštovních služeb.

Na provozovatele tímto způsobem přechází část činnosti, kterou dosud vykonával exekutor (soud), proto jsou tyto činnosti upraveny podrobněji v **jednacím řádu pro okresní a krajské soudy**.

Soudní exekutor v rámci doručování písemností v exekucním řízení **může též doručovat i mimo území České republiky**, a to za předpokladu, že adresát nemá adresu pro doručování v České republice. Doručováním písemností do ciziny realizuje exekutor výkon soudní pravomoci, která na něj byla v rámci exekucní činnosti delegována zákonodárcem. Jedná se o projev výkonu státní moci, při kterém exekutor jako vykonavatel státní suverenity v rámci doručování exekucních písemností mimo naše území zasahuje určitým zákonem vymezeným způsobem do svrchovanosti jiného státu.

Obecně lze konstatovat, že při doručování do ciziny platí tato **dvě základní pravidla**:

1. Exekutor doručuje **do členských zemí Evropské unie** podle odpovídajícího **komunitárního práva Evropské unie**. Právní předpisy Evropské unie jsou dostupné na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti a extranetu justice.
2. Exekutor doručuje též **do zemí, které nejsou členy Evropské unie**. Zde **doručování** probíhá odlišně. Pokud ČR má s touto zemí **uzavřenou mezinárodní smlouvu** (dvoustrannou nebo mnohostrannou o právní pomoci), **postupuje** se podle ujednání o doručování **dle této smlouvy**. Pokud se jedná o **doručování do zemí**, se kterými **nemá ČR uzavřenou žádnou smlouvu**, je nutno postupovat podle obecné úpravy obsažené v **§ 2 a § 102 a násl. zákona o mezinárodním právu soukromém**. Při tomto způsobu doručování je nezbytné **využít diplomatického styku s orgány cizí země**. Tento způsob doručování je z hlediska řádné-

ho doručení písemností často velmi časově náročný a problematický.

Postup při doručování písemností do členských zemí EU i **do nečlenských zemí EU** byl podrobně upřesněn v **instrukci Ministerstva spravedlnosti č. 8/2010** ze dne 11. 6. 2010, č. j. 59/2013-MOC-J, která detailně upravovala postup justičních orgánů ve styku s cizinou ve věcech občanskoprávních a obchodněprávních. Tato směrnice **byla nahrazena instrukcí Ministerstva spravedlnosti č. 7/2018** ze dne 19. 4. 2018, č. j. 9/2018-MOC-J (viz § 69 této instrukce), která stejně jako původní instrukce upravuje postup justičních orgánů ve styku s cizinou ve věcech občanskoprávních a obchodněprávních.⁹

Změny v doručování písemností soudním exekutorem

Novela exekucního řádu provedená zákonem č. 286/2021 Sb. s účinností od 1. 1. 2022 zavedla do exekucního řádu zcela nová ustanovení § 56a a § 56b, která obsahují **speciální úpravu doručování písemností exekutorem pro fyzické osoby, které mají trvalý pobyt na ohlašovně nebo na jiné adrese, na které však nedochází k přebírání těchto zásilek**.

Tato nová ustanovení byla původně účinná **pouze pro exekucní řízení**, která byla zahájena **po 1. 1. 2022**.

Litera zákona nejprve nezavedla podle citované novely u těchto nových ustanovení tzv. zpětnou retroaktivitu, která by byla efektivním přínosem ke zjednodušení doručování pro všechna exekucní řízení, která nebyla dosud ukončena.

Podle čl. IV bodu 1 přechodných ustanovení k novele zákona č. 286/2021 Sb. platilo, že není-li dále stanoveno jinak, dokončí se exekucní řízení zahájená přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona podle zákona č. 120/2001 Sb. ve znění účinném přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona a občanského soudního řádu ve znění účinném přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona. Ustanovení, která se v exekucních řízeních zahájených přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona použijí ve znění účinném ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona, jsou vyjmenována zejména v čl. IV bod 7 přechodných ustanovení. Nově zavedená ustanovení § 56 a i § 56b ex. řádu zde bohužel absentovala.

Proto platily vedle sebe dva postupy při doručování písemností prostřednictvím soudního exekutora na ohlašovnu. V řízeních, která byla zahájena do 31. 12. 2021, neplatila nová ustanovení a bylo nutné v těchto řízeních

⁷ § 21b odst. 4 vyhlášky č. 37/1992 Sb.

⁸ Zákon č. 91/2012Sb., o mezinárodním právu soukromém.

⁹ Od 1. 7. 2022 platí přímo účinné nařízení Evropského parlamentu a rady (EU) 2020/1784 ze dne 25. 11. 2020 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech, které významně změnilo pravidla doručování do ciziny. Nově se v Evropské unii v justici doručuje jen skrze doručné a doručující orgány. Těmi jsou v ČR jen soudy, takže cokoliv potřebujeme poslat do ciziny, musíme nyní požádat o doručení soud.

doručovat jako dosud dle § 56 ex. řádu a příslušných ustanovení občanského soudního řádu.

Pro řízení, která byla zahájena po 1. 1. 2022, bylo povinné postupovat dle těchto nových ustanovení, která platí pro doručování na ohlašovnu a jsou pro soudního exekutora závazná.

Jejich vztah k obecné úpravě, která platila pro řízení zahájená do 31. 12. 2021, je vztahem *lex specialis* k *lex generalis* k úpravě doručování dle občanského soudního řádu.

Zákonodárce krátce po přijetí výše uvedené novely exekučního řádu přijal další novelu exekučního řádu zákonem pod č. 214/2022 Sb., o zvláštních důvodech pro zastavení exekuce a o změně souvisejících zákonů, kterou **rozšířil s účinností od 1. 9. 2022** další právní materií exekučního práva i v oblasti doručování podle § 56a, § 56b a § 125a ex. řádu. Dle § 10 odst. 2 této novely se **v exekučních řízeních zahájených přede dnem 1. 1. 2022 na doručování písemností**, u níž nebylo započato doručování přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, **použije § 56a, § 56b a § 125a zákona č. 120/2001 Sb. ve znění zákona č. 286/2021 Sb.**

Nová právní úprava podle § 56a, § 56b a § 125a ex. řádu bude tedy dopadat i na řízení zahájená **před 1. 1. 2022**, a to na písemnosti, které bude exekutor doručovat od účinnosti citovaných novel, tedy od 1. 9. 2022.

Nová ustanovení **§ 56a a § 56b ex. řádu** zavedla povinnost soudního exekutora v případě doručování písemností fyzické osobě, která má trvalý pobyt na ohlašovně nebo na jiné adrese, která je adresou pro doručování, ale na které nedochází stran adresáta k přebírání písemností, tyto zásilky za zákonem stanovených podmínek ukládat bez předchozího pokusu o doručení a vyvěsit o tom oznámení na centrální úřední desce. Novela za tímto účelem zavedla povinnost pro Exekutorskou komoru ČR vést centrální úřední desku podle § 125a ex. řádu.

Doručování písemností na ohlašovnu

Podle nově zavedeného ustanovení **§ 56a ex. řádu**, doručuje-li exekutor fyzické osobě písemnost prostřednictvím provozovatele poštovních služeb nebo jiné osoby, která provádí přepravu zásilek, a je-li adresou pro doručování prostřednictvím doručujícího orgánu účastníka řízení nebo jeho zástupce místo trvalého pobytu, které se nachází v sídle ohlašovny¹⁰, namísto předání písemnosti k doručení provozovateli poštovních služeb, nebo jiné osoby, která provádí přepravu zásilek, uloží doručovanou písemnost exekutor u sebe a zveřejní na centrální úřední desce (§ 125a ex. řádu) výzvu, aby si adresát písemnost vyzvedl nebo požádal o její doslání na jinou adresu.

Tato nová úprava se vztahuje **pouze na písemnosti, které doručuje exekutor**. Písemnosti doručované v exekučním řízení soudem se budou i nadále doručovat dle úpravy v občanském soudním řádu.

Doručování písemností na ohlašovnu je možné pouze za splnění těchto **dvou kumulativních podmínek**. Musí

se jednat jen o písemnosti, které exekutor doručuje v exekučním řízení účastníkovi řízení, který je **fyzickou osobou (popřípadě jejímu zástupci) a který má doručovací adresu** (§ 46b o. s. ř.) trvalého pobytu v **sídle ohlašovny**.

Není možné tímto způsobem postupovat, pokud je **adresát právnickou osobou**. Další podmínkou je ta skutečnost, že **exekutor by doručoval tyto písemnosti prostřednictvím provozovatele poštovních služeb** nebo jiné **osoby, která provádí přepravu zásilek**. Za splnění těchto zákonných podmínek je **exekutor povinen** postupovat tak, že **u sebe uloží doručovanou písemnost a zveřejní na centrální úřední desce** (§ 125a ex. řádu.) **výzvu**, aby si adresát písemnost vyzvedl nebo požádal o její doslání na jinou adresu.

Pokud jsou splněné výše uvedené dvě obligatorní podmínky, není pro aplikaci tohoto ustanovení nutné mít v daném exekučním řízení tzv. „průkaz nedoručitelnosti“ předchozích písemností, a to ani v nových řízeních zahájených od 1. 1. 2022 a ani v řízeních starších. Zákonodárce nestanovil povinnost exekutorovi, aby se po 1. 9. 2022 pokusil zásilku doručit povinnému v sídle ohlašovny, aby se mu vrátila tzv. nedoručenka. Povinný či oprávněný, který má aktuálně doručovací adresu v sídle ohlašovny a na kterou mu nebyly úvodní písemnosti dle § 44 odst. 1 ex. řádu doručeny, splňují podmínky pro aplikaci doručování podle komentovaného ustanovení. U adresáta, který má doručovací adresu v sídle ohlašovny, se presumuje tzv. nedoručitelnost písemností a pouze, je-li tato presumpce vyloučena „průkazným faktickým doručením“, což znamená podpisem adresáta na doručence, pak se tímto postupem skrze centrální úřední desku nedoručuje.

Ustanovení § 56a odst. 2 ex. řádu stanoví obligatorní **obsahové náležitosti výzvy** adresátovi k vyzvednutí písemnosti či požádání o doslání na jinou adresu, kterou je soudní exekutor povinen zveřejnit na centrální úřední desce dle § 125a ex. řádu. **Výzva** musí obsahovat:

- označení soudního exekutora, který písemnost doručuje,
- označení doručované písemnosti,
- číslo jednacích doručované písemnosti,
- informaci o tom, zda jde o písemnost doručovanou do vlastních rukou či nikoliv,
- jméno, příjmení a datum narození adresáta,
- adresu trvalého pobytu adresáta včetně označení ohlašovny, v níž se trvalý pobyt adresáta nachází,
- místo uložení písemnosti a konkrétní den, do kterého si adresát může písemnost vyzvednout nebo požádat o doslání na jinou adresu,
- poučení o následcích nevyzvednutí písemnosti či nepodání žádosti o doslání na jinou adresu,
- informaci o možnosti zřízení datové schránky (dle zákona č. 300/2008 Sb.).

Soudní exekutor postupuje nově dle litery zákona v exekučním řízení tak, že účastníkovi řízení, který je fyzickou osobou (popřípadě jejímu zástupci) a má adresu trvalého pobytu v sídle ohlašovny, **namísto** toho, že by doručoval tyto písemnosti prostřednictvím provozovatele poštovních služeb nebo jiné osoby, která provádí přepravu zásilek, uloží doručované písemnosti u sebe a zveřejní

¹⁰ § 10 a 10a zákona č. 133/2002 Sb., o evidenci obyvatel.

na centrální úřední desce (§ 125a ex. řádu) výzvu, aby si adresát písemnost vyzvedl nebo požádal o její doslání na jinou adresu. Takto nově stanovený postup při doručování není stanoven jako náhradní možný, ale pokud jsou splněny zákonné podmínky tohoto postupu při doručování, **musí exekutor tímto způsobem postupovat**. Nelze v těchto případech použít subsidiárně příslušná ustanovení občanského soudního řádu o doručování, neboť se jedná se o speciální úpravu, která má přednost před úpravou obecnou (*lex specialis derogat legi generali*).

Pokud shodou okolností je adresa ohlašovny shodná s adresou skutečného pobytu povinného, tak se nejedná o splnění podmínky, že má povinný adresu trvalého pobytu v sídle ohlašovny a podle § 56a ex. řádu mu není možné nikdy tímto způsobem doručovat. V praxi se může jednat převážně o situace, které mohou nastat v menších obcích, kde v areálu obecního úřadu jsou také sociální byty, pečovatelský dům nebo provozovny obchodů a služeb. V daném případě by bylo podle striktně gramatického (jazykového) výkladu tohoto ustanovení doručení i v těchto případech možné, ale bylo by dle mého názoru toto ustanovení neúčinné, neboť by bylo doručováno v rozporu se smyslem a účelem této nové úpravy.

Jestliže si adresát nevyzvedne **písemnost ve lhůtě 10 dnů** ode dne zveřejnění výzvy podle § 56a odst. 3 ex. řádu nebo nedoručil-li exekutorovi adresát písemnosti ve stejné lhůtě žádost o zaslání písemnosti na jinou adresu, považuje se písemnost posledním dnem této lhůty za doručenou, i za předpokladu, že se adresát o uložení nedozvěděl. Adresa, kterou adresát uvedl ve shora uvedené žádosti, se považuje za adresu pro doručování pro dané řízení podle § 46a odst. 2 o. s. ř.

Pobyt povinného během exekuce má ve většině exekučních řízení určitou dynamiku, z čehož vycházel i zákonodárce při tvorbě obsahu tohoto nového ustanovení a výslovně neukládá ani v řízeních nových, zahájených od 1. 1. 2022, exekutorovi při změně adresy účastníka řízení na adresu ohlašovny učinit pokus o doručení dle obecné úpravy pro doručování. Zákon nezavádí ani povinnost, aby exekutor činil pokus o doručení písemnosti na adresu v ohlašovně i v tzv. starých řízeních (v řízeních, která byla zahájena před 1. 1. 2022). Doručení písemnosti adresátovi postupem dle nového ustanovení § 56a ex. řádu nastává těmito způsoby. Adresát si vyzvedne doručovanou písemnost v úložní době u exekutora. Jejím osobním převzetím nastávají účinky doručení. Dále k doručení písemnosti dojde posledním dnem úložné desetidenní doby, která počíná běžet ode dne zveřejnění výzvy na centrální úřední desce. Konečně doručení písemnosti nastává i tak, že je písemnost doslaná na adresu sdělenou adresátem na základě výzvy dle § 56a odst. 1. ex. řádu. Tato žádost adresáta o doslání na jinou adresu musí být exekutorovi doručena do deseti dnů od zveřejnění výzvy na centrální úřední desce. V tomto případě nestačí, že žádost o doslání písemnosti na jinou adresu adresát v této lhůtě exekutorovi odešle, musí být v této zákonné lhůtě opravdu exekutorovi doručena. Pokud soudní exekutor doručuje na adresátem sdělenou novou adresu, hledí se na tuto adresu jako na adresu sdělenou účastníkem řízení

pro doručování v tomto řízení a exekutor na ni bude doručovat i v dalších případech i za situace, kdy se zde adresát nezdržuje, nemá zde schránku a nelze ani na této adrese zanechat výzvu. Předmětná zásilka bude doručena fikcí dle § 49 odst. 2 věty druhé a § 49 odst. 4 věty třetí, § 50 odst. 2 o. s. ř. Pokud při dalším doručování písemností na takto sdělenou adresu adresátem nebyly písemnosti úspěšně adresátovi doručeny a nastanou zákonné podmínky k postupu při doručování ve zvláštních případech podle § 56b ex. řádu, exekutor musí doručovat tímto způsobem (viz § 56b ex. řádu).

Zjednodušený postup při doručení písemnosti adresátovi, který má trvalý pobyt na ohlašovně, nesmí soudní exekutor aplikovat v zákonně vymezených případech zásilek. Nutno zdůraznit, že **tyto zákonné výjimky se vždy vztahují k aktuální adrese trvalého pobytu povinného**, a nikoliv k jakékoliv adrese, kterou povinný v průběhu exekučního řízení kdy měl. Zákonné výjimky z možnosti doručování dle § 56a odst. 4 ex. řádu jsou následující. Předně se jedná o **doručování písemností podle § 44 odst. 1 věty druhé ex. řádu povinnému či manželovi povinného**. Zákonodárce preferuje, aby prvotní písemnost v daném exekučním řízení povinnému, popřípadě manželovi povinného, byla vždy doručovaná standardně poštou. Jedná se o vyrozumění, popřípadě o první exekuční příkazy, kopii ex. titulu, ex. návrhu a výzvu podle § 46 odst. 6 ex. řádu. Zákon dále neumožňuje postup podle § 56a odst. 1 až 3 ex. řádu pro doručování vyrozumění o zahájení exekuce oprávněnému podle § 44 odst. 1 věty první ex. řádu. Tento postup se neuplatní ani v případech, kdy si oprávněný, **povinný či manžel povinného v úložné době písemnosti podle písm. a) nebo b) vyzvedl**.

Soudní exekutor musí **vždy zkoumat podmínky tohoto postupu doručování dle obsahu spisu v okamžiku odesílání písemnosti**. Pokud by následující písemnost zasláná opět poštou na sídlo ohlašovny nebyla adresátem vyzvednuta, exekutor bude doručovat dle § 56a odst. 1 ex. řádu, tedy tak, že písemnost u sebe uloží a zveřejní výzvu na centrální úřední desce. Nelze jakýmkoliv vědeckými metodami smysluplně vykládat § 56a odst. 4 písm. c) ex. řádu tak, že pokud se podařilo povinnému v průběhu daného exekučního řízení historicky doručit úvodní písemnosti na jakoukoliv adresu jeho předchozího pobytu, je doručování podle § 56a ex. řádu navždy vyloučeno. Tento výklad by byl zcela proti smyslu a účelu přijaté úpravy.

Pokud nemá exekutor v exekučním spise doklad od povinného či manžela povinného, že převzal na adrese ohlašovny úvodní písemnosti, doručuje exekutor dle § 56a odst. 1 ex. řádu, tzn., že písemnost uloží u sebe a zveřejní ji na centrální úřední desce. Na tomto postupu při doručení nemění nic ani ta skutečnost, že se může později vrátit z úvodní zásilky podepsaná doručenka. Následná změna podmínek bude mít dopad až na další, později odesílané písemnosti.

Dále není přípustné postupovat podle § 56a odst. 1 až 3 ex. řádu pro doručování písemností, u kterých je vyloučeno doručování podle § 49 odst. 4 o. s. ř., pokud si adresát nevyzvedne písemnost ve lhůtě 10 dnů ode dne, kdy byla připravena k vyzvednutí, považuje se písemnost

posledním dnem této lhůty za doručenou, i když se adresát o uložení nedozvěděl. Doručující orgán po marném uplynutí této lhůty vhodí písemnost do domovní nebo jiné adresátem užívané schránky, ledaže soud i bez návrhu vyloučí vhození písemnosti do schránky. Není-li takové schránky, písemnost se vrátí odesílajícímu soudu a vyvěsí se o tom sdělení na úřední desce soudu. Z ustanovení § 49 odst. 5 o. s. ř. se podává, že u **písemností, u nichž to stanoví zákon nebo u nichž to nařídil předseda senátu, je vyloučeno doručení podle odst. 4.** Doručující orgán v takovém případě vrátí písemnost odesílajícímu soudu po marném uplynutí lhůty 10 dnů ode dne, kdy byla připravena k vyzvednutí.

Další výluka pro zjednodušení doručování na ohlašovnu platí i **pro doručování exekučního příkazu dlužníkovi povinného.** Postup podle § 56a ex. řádu se též nepoužije v případě, kdy exekutor dle § 94 odst. 4 ex. řádu doručuje exekuční spis k nahlížení oprávněné osobě do vlastních rukou. Vylučuje se vhození této zásilky se spisem do schránky. Ani v případě vrácení této zásilky zpět exekutorovi není možné vyvěsit sdělení na úřední desce exekutora ani na centrální úřední desce.

V průběhu exekučního řízení mohou nastat změny v doručovací adrese adresáta, na které musí exekutor při doručování písemností reagovat. V opačném případě by se mohl adresát dovolávat neúčinnosti doručení dle § 50d o. s. ř. Jedná se například o případy, kdy si adresát nově zřídí datovou schránku, exekutor musí od jejího zřízení adresátovi na její adresu doručovat písemnosti. Stejně tak, když adresát písemně oznámí exekutorovi adresu pro doručování či si změní trvalý pobyt. V těchto případech je povinností exekutora doručovat zásilky adresátovi na tyto nové adresy standardním způsobem. Dále pokud se adresát nachází ve výkonu trestu odnětí svobody, v zabezpečovací detenci nebo vykonává ústavní nebo ochrannou výchovu, exekutor, doručuje adresátovi písemnosti na adresu těchto zařízení za předpokladu, že má tuto informaci nejisto zjištěnou v exekučním spise.

Nutno konstatovat, že text nově zavedeného způsobu doručování na ohlašovnu nepatří mezi legislativně vytříbenou úpravu, která bohužel může v budoucnosti přinášet řadu výkladových úskalí. V těchto případech je nutno mít vždy na zřeteli smysl a účel této úpravy, kterým bezesporu je vedle zefektivnění doručování i zvýšení odpovědnosti adresáta za převzetí písemností, které jsou mu v rámci exekučního řízení doručovány, a též zlepšení možnosti se s těmito písemnostmi stran účastníků řízení seznámit. Proto se účastníkovi řízení, který má adresu trvalého pobytu v sídle ohlašovny, vždy bude doručovat postupem dle tohoto ustanovení, kdy se písemnosti uloží u exekutora a zveřejní se výzva na centrální úřední desce k vyzvednutí nebo požádání o jejich doslání na jinou adresu, vyjma případů uvedených v § 56a odst. 4 ex. řádu. Zejména u zaslání úvodní písemnosti (§ 44 odst. 1 ex. řádu) můžeme označit, že se bude jednat o jakýsi test doručení. Pokud adresát tyto úvodní písemnosti převzal, bude mu exekutor doručovat další písemnosti standardně prostřednictvím provozovatele poštovních služeb. Pokud úvodní písemnosti (bude nastávat zejména u starších řízení) nebyly adresátovi nikdy

doručovány na sídlo ohlašovny, exekutor bude postupovat i přesto podle postupu dle § 56a odst. 1 ex. řádu za předpokladu, že má adresát v době doručování dané písemnosti místo trvalého pobytu na ohlašovně. Zákon nestanovuje exekutorovi povinnost tzv. testu doručení na ohlašovnu, jako je tomu u § 56b ex. řádu. Exekutor musí mít vždy najisto postavené, že adresát je v době doručování dané písemnosti přihlášen k trvalému pobytu na ohlašovně. Za splnění tohoto předpokladu již postupuje v intencích komentovaného ustanovení. Domněnka tzv. nedoručitelnosti písemností nebyla vyvrácena. Naopak pokud exekutor ve starším exekučním spise, ve kterém povinný sice vstupní písemnosti na ohlašovně nepřevzal, ale poslední zasílané písemnosti například z července 2022 v sídle ohlašovny převzal, pak i když to zákonodárce takto explicitně neuvedl, bylo by v duchu této úpravy žádoucí, aby exekutor v takovém případě věc vyhodnotil tak, že „tato adresa není adresou ohlašovny, ale skutečnou adresou povinného“, a doručoval by mu na ni nadále v řízení standardně prostřednictvím provozovatele poštovní služby, případně by v pozdějším doručování mohlo dojít na aplikaci § 56b ex. řádu, kdyby se písemnosti adresáta nepodařilo doručit.

Doručování písemností ve zvláštních případech dle § 56b ex. řádu

Smyslem dalšího nového způsobu doručování písemností v exekučním řízení je stejný jako u nové úpravy v §56a ex. řádu, a to zefektivnění procesu doručování v těch případech, kde se exekutorovi nedaří opakovaně doručit písemnosti účastníkovi řízení.

Praktické obtíže při doručování poštou podle občanského soudního řádu osobám, které nemají standardní poštovní schránku, vedly k zavedení alternativního postupu při doručování v exekučním řízení, kde se takové případy čteně objevují.

Ustanovení § 56b ex. řádu je koncipováno tak, že soudní exekutor nejprve při doručování (alespoň jedné písemnosti) postupuje podle pravidel daných v občanském soudním řádu pro doručování písemností poštou, a pokud dojde k situaci předvídané v § 49 odst. 2 věte druhé nebo třetí nebo § 50 odst. 2 o. s. ř., pak při doručování dalších písemností již může využít postup podle § 56b ex. řádu, a to uložit zásilku na exekutorském úřadu a zveřejnit výzvu pro adresáta.

Předpokladem postupu podle § 56b ex. řádu je tedy nefunkční doručné místo adresáta zásilky, kde není poštovní schránka, ve které by mohla být zanechána výzva k vyzvednutí zásilky nebo do ní vložena písemnost.

Podle § 56b ex. řádu postupuje exekutor tak, že pokud se mu vrátila v řízení jako nedoručitelná písemnost, která

- byla vrácena z důvodu, že v místě doručování nebylo možné zanechat výzvu, nebo**
- byla vrácena z důvodu, že v místě doručování není schránka pro vhození písemnosti, nebylo-li současně vhození do schránky vyloučeno,**

doručuje exekutor další písemnosti v řízení tím způsobem, že místo jejich fyzického odeslání prostřednictvím

provozovatele poštovních služeb uloží doručovanou písemnost u sebe a zveřejní na centrální úřední desce (§ 125a ex. řádu) výzvu, aby si adresát písemnost vyzvedl nebo požádal o její doslání na jinou adresu.

Soudní exekutor bude doručovat podle výše citovaného ustanovení písemnosti v exekučních řízeních, která byla zahájena po 1. 1. 2022 i na řízení zahájená před 1. 1. 2022, a to na písemnosti, které bude exekutor doručovat po účinnosti komentovaného zákona, tedy po 1. 9. 2022. Doručování v těchto zvláštních případech lze správně aplikovat až tehdy, pokud byly písemnosti podle § 56b odst. 1 písm. a) a b) ex. řádu [tzn. v místě doručování nebylo možné zanechat výzvu nebo v místě doručování není schránka pro vhození písemnosti] adresátovi doručeny ode dne nabytí účinnosti komentovaného zákona. Tzn. splnění podmínek pro doručování dalších písemností v řízení adresátovi exekutorem podle § 56b odst. 1 písm. a) a b) ex. řádu musí nastat až po účinnosti zákona, tedy od 1. 9. 2022. Za nerozhodné je tak považováno datum započetí doručení (může být i přede dnem 1. 9. 2022). Pokud exekutor bude doručovat písemnosti ve starších exekučních řízeních (tzn. rok 2021 a starší) podle § 56b ex. řádu, tak musí podmínka, že „nebyla doručena předchozí písemnost“, nastat až po 1. 9. 2022. Na tomto pravidle nemění nic ta skutečnost, že se dlouhodobě v daném exekučním řízení od povinného vrací tzv. nedoručenky. Exekutor přesto i v tomto případě musí mít v exekučním spise tzv. nedoručenku, ze které jednoznačně vyplývá, že se nepodařilo v místě doručování zanechat výzvu k vyzvednutí písemnosti účastníka (a který nebydlí na ohlašovně) nebo písemnost byla vrácena z důvodu, že v místě doručování není schránka pro vhození písemnosti, a to s datem pokusu o doručení 1. 9. 2022 nebo později, teprve pak exekutor doručuje další písemnost ve starších řízeních (tzn. 2021 a starší) postupem podle § 56b ex. řádu. Namísto odeslání písemnosti poštou exekutor rovnou vyvěsí podle § 125a ex. řádu na centrální úřední desku výzvu k převzetí doručované písemnosti či k požádání o doslání na jinou adresu.

Pokud exekutor doručuje již další písemnost opět na stejnou adresu pro doručování dle § 46b o. s. ř., tak zásilku na tuto adresu však již nezasílá, ale namísto toho uloží doručovanou písemnost u sebe a zveřejní na centrální úřední desce (§ 125a ex. řádu) výzvu, aby si adresát písemnost vyzvedl nebo požádal o její doslání na jinou adresu.

Základní podmínkou pro aplikaci tohoto ustanovení je ta skutečnost, že předchozí písemnost do vlastních rukou nebyla doručena, a to ani fikcí dle § 49 odst. 2 věty druhé, § 49 odst. 4 věty třetí a § 50 odst. 2 o. s. ř. Pro zavedení tohoto pravidla je nezbytné k jeho správné aplikaci vždy zkoumat hledisko, v jakém okamžiku hodnotit splnění podmínek. Při použití tohoto způsobu doručování je nezbytné striktně dodržovat pravidlo, že **exekutor je povinen vždy zkoumat podmínky pro aplikaci tohoto postupu doručování dle obsahu spisu v okamžiku odesílání konkrétní písemnosti**. Následná změna podmínek bude mít dopad na způsoby doručování až na další odesílané písemnosti. Jestliže v průběhu exekučního řízení

dojde ke změně adresy pro doručování například zřízením datové schránky, sdělením nové doručovací adresy adresátem či změnou trvalého pobytu, je exekutor povinen doručovat písemnosti nikoliv postupem dle § 56b ex. řádu, ale dle adresy pro doručování dle § 46a odst. 1 o. s. ř.

Složitější situace nastává u exekučních řízení, která byla zahájena před 1. 1. 2022. Zde je nezbytné zachovat takový postup, při kterém budou písemnosti uvedené v § 56b odst. 1 písm. a), b) ex. řádu doručeny adresátovi ode dne účinnosti komentovaného ustanovení, tedy od 1. 9. 2022. Nelze než negativně zhodnotit příslušnou dikci § 10 odst. 2 zákona č. 214/2022 Sb., dle které se v exekučních řízeních zahájených přede dnem 1. 1. 2022 na doručování písemnosti, u níž nebylo započato doručování přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, použije § 56a, § 56b a § 125a zákona č. 120/2001 Sb. ve znění zákona č. 286/2021 Sb. Toto přechodné ustanovení citované novely je opravdu méně srozumitelné až matoucí, a to zejména pasáž „byly adresátovi doručeny ode dne účinnosti zákona“. Pro správnou aplikaci v duchu smyslu této novely je nutné vykládat tak, že neúspěšný pokus o doručení zásilky byl vykonán po účinnosti zákona, pak se pro další zásilku již použije postupu dle § 56b ex. řádu. Jinými slovy lze vyložit tak, že pokud se vrátila exekutorovi zásilka jako nedoručená 1. 9. 2022 nebo později (tedy vrátila se celá zásilka s poznámkou „nešlo zanechat výzvu“, nebo „nešlo vhodit do schránky“ a datum u ní je 1. 9. 2022 nebo později), pak exekutor při odesílání další písemnosti doručuje již za použití postupu dle § 56b ex. řádu. Ustanovení § 56b odst. 1 ex. řádu na rozdíl od doručování na ohlašovnu dle § 56a ex. řádu výslovně požaduje ze strany soudního exekutora učinit pokus o doručení písemnosti adresátovi standardním postupem dle § 56a ex. řádu souvisejícími ustanoveními občanského soudního řádu. Až poté, co tento pokus o doručování písemnosti selže, tedy zásilka byla vrácena z důvodu, že v místě doručování nebylo možné zanechat výzvu (a adresát si zásilku nevyzvedl) či v místě doručování není schránka (a adresát si zásilku nevyzvedl a zároveň nebyla zásilka vhozena do schránky adresáta), musí exekutor již postupovat u dalších písemností při doručování adresátovi v intencích § 56b ex. řádu.

V případech jiné písemnosti podle § 56b odst. 2 ex. řádu doručené adresátovi a vrácené exekutorovi z důvodu, že jinou písemnost nebo oznámení nebylo možné vhodit do schránky (dle § 50 odst. 2 o. s. ř.), postupuje exekutor obdobně jako podle odst. 1 tohoto ustanovení. Úprava postupu při doručování těchto jiných písemností absenteje, proto je tedy namísto úpravu okamžiku doručení písemnosti vykládat analogicky k ustanovení § 56a odst. 3 ex. řádu. Písemnost se považuje za doručenu desátým dnem ode dne zveřejnění výzvy na centrální úřední desce, vyzvednutím v úložní době nebo doručením po doslání na sdělenou adresu adresátem. Exekutor nesmí použít postup dle § 56b ex. řádu v případě, že zasílá exekuční spis oprávněné osobě k nahlédnutí podle § 94 odst. 4 ex. řádu.

Centrální úřední deska

Za účelem doručování písemností v exekučním řízení podle § 56a a 56b ex. řádu se nově zavádí povinnost Exekutorské komory ČR (dále jen Komora) vést **centrální úřední desku podle § 125a ex. řádu**, na kterou je exekutor povinen vyvěsit výzvu k vyzvednutí písemnosti podle výše uvedených ustanovení. Komora vede tuto desku na adrese www.centralnideska.cz. Povinnost uveřejňovat výzvy k vyzvednutí písemnosti mají v zákonem stanovených případech všichni soudní exekutoři. Splnění této povinnosti Komora umožňuje prostřednictvím elektronického dálkového přístupu.

Podle softwarového vybavení konkrétního exekutora se může jednat buď o zabezpečený přístup přímo na webové rozhraní aplikace centrální úřední desky, nebo přístup prostřednictvím tzv. API rozhraní dodávaného Komorou a napojeného na spisovou službu exekutora. Za řádné vyvěšení výzvy na centrální úřední desku je zodpovědný přímo exekutor pověřený exekucí, v rámci níž se písemnost adresátovi zasílá. Komora je pak zodpovědná za nepřetržitou dostupnost a funkčnost centrální úřední desky.

Výzva k vyzvednutí písemnosti se z centrální úřední desky svěšuje po uplynutí 60 dní od jejího vyvěšení tak, aby adresát písemnosti měl dostatečný časový prostor pro seznámení se s výzvou, respektive s písemností uloženou u soudního exekutora, nebo aby mohl požádat o doslání písemnosti na jinou adresu.

Exekutor je povinen společně s výzvou k vyzvednutí písemnosti (§ 56a a § 56b ex. řádu) na centrální úřední desce uvést i datum vyvěšení výzvy, od něhož se počítá jak 60denní lhůta ke svěšení písemnosti (§ 125a odst. 2), tak 10denní lhůta pro případné doručení fikcí v případě doručování na adresu ohlašovny (§ 56a odst. 3 ex. řádu). Součástí této informace je také předpokládané datum svěšení výzvy po uplynutí 60 dní od jejího vyvěšení. Na centrální úřední desku se též uveřejňuje i datum, do kterého si adresát může písemnost vyzvednout nebo požádat exekutora o doslání na jinou adresu.

Závěr

Poslední novely ex. řádu (zákon č. 286/2021 Sb. a zákon č. 214/2022 Sb.) bude nutno podrobit v krátkém čase kritickému pohledu. Již nyní je zřejmé, že řada právních novinek této novely je nekoncepční, neefektivní a řízení komplikující a zcela se minula zamýšlenými účinky, uvedenými v důvodových zprávách, které tuto novelu

vedly do legislativního procesu. V této souvislosti považují ustanovení upravující nové zjednodušené způsoby doručování písemností za jednu z mála pozitivních změn, které novely zavedly.

Z důvodové zprávy¹¹ se k těmto dvěma změnám v oblasti doručování písemností v exekučním řízení podává, že *vedle obecných otázek podoby exekučního systému nesmí být pominuty ani otázky faktického fungování takového systému. Obvyklým problémem v rámci doručování písemností je jejich nepřebírání adresáty, neboť ti mají namnoze trvalé bydliště vedené na ohlašovně, na jejíž adrese se přirozeně nezdržují. Takové doručování nejenže řízení prodražuje, ale nadto prakticky ani neumožňuje povinnému, aby se s obsahem doručovaných písemností seznámil. Proto se zavádí speciální postup při doručování, spočívající ve využití tzv. centrální úřední desky (§ 125a ex. ř.), jež bude umožňovat dálkový přístup. Na základě tohoto postupu odpadnou zbytečné výdaje a dojde k další elektronizaci a digitalizaci řízení. Na druhé straně tímto postupem nedojde k ohrožení při uplatnění procesních práv povinného, neboť lze vycházet z předpokladu, že je větší šance, že se se samotnou doručovanou písemností povinný seznámí spíše přes internet nežli na ohlašovně.*

Vzhledem k tomu, že uvedený postup při doručování písemností dle § 56a a § 56b ex. řádu není v našem právním řádu zcela nový¹², doručování písemností uložením u soudu bylo zavedeno již novelou občanského soudního řádu zákonem č. 7/2009 Sb., která prošla testem ústavnosti¹³, můžeme právem očekávat, že nové způsoby doručování v exekučním řízení by ustály případný přezkum Ústavního soudu ČR.

Závěrem komentáře lze konstatovat, že **zamýšleným účinkem** nových ustanovení ex. řádu (§ 56a a 56b) bylo nesporně zjednodušení doručování písemností na ohlašovně, **snížení finanční zátěže** exekučního řízení při marných pokusech o doručení zásilek na ohlašovny, ale též posílení odpovědnosti adresáta za doručení a případné seznámení se s písemnostmi. Obsahem tohoto ustanovení došel zamýšlený účinek svého naplnění.

¹¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 286/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a některé další.

¹² Srov. § 46 odst. 2 a 3 o. s. ř.

¹³ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 2724/10.

Zánik impéria – civilizace jako funkční společnost

doc. JUDr. Michaela Židlická, Dr.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Abstrakt: Zánikem Západořímské říše došlo ke konci vyspělého období lidských dějin, kterému jsme zvyklí říkat starověk. Velké civilizace, jejichž vyspělost stále objevujeme, se vepsaly do římského světa, který byl součástí a vyvrcholením civilizační kulturní úrovně své doby. Zanikla fascinující epocha... Zkoumat důvody konce vždy vyvolávají zásadní otázky. V následujícím textu jsou představeny základní objektivní důvody konce impéria, jako jsou zejména nájezdy barbarských kmenů, tedy vnější intervence a provazba k vnitřním antagonismům. Právě tyto zásadně přispěly ke konci Říma, který opustil hodnotovou bázi, na jejím základě byl budován.

Abstract: The demise of the Western Roman Empire marked the end of the advanced period of human history that we are used to calling antiquity. Great civilizations, whose maturity we are still discovering, were inscribed in the Roman world, which was a part and the culmination of the civilizational cultural level of its time. A fascinating era has passed away... Investigating the reasons for the end always raises fundamental questions. In the following text, the basic objective reasons for the end of the empire are presented, such as the raids of barbarian tribes, i.e. external intervention and the link to internal antagonisms. It was these that fundamentally contributed to the end of Rome, which abandoned the value base on which it was built.

Klíčová slova: pozdní císařové, armáda, senátorský stav, měšťanstvo, kuriálové, barbaři, právníctví, křesťanství, učenci

Key words: late emperors, army, senatorial class, bourgeoisie, curials, barbarians, jurisprudence, Christianity, scholars

Zabývat se i vzdálenější historií naší civilizace má svůj hluboký smysl. Jde o hledání odpovědi na otázky, jež zkoumají příčiny jevů, jejichž následky způsobují závažné společenské a historické změny. Hledání obecných znaků, symptomatických pro tyto změny je strhující dobrodružství, které dává nahlédnout na dějinné podobnosti. Přistupuji s obdivem k anglickým historikům Edwardu Gibbonovi autorovi vynikajícího díla „Úpadek a pád římské říše“ a Michaelu Grantovi, jehož „Pád říše římské“ je podkladem tohoto textu, který nabízím k všeobecnému zamyšlení formou tohoto příspěvku.

Zánik římského impéria je předmětem zájmu mnohých napříč staletími. Zabývali se jím již antičtí učenci, kteří byli očitými svědky (*Renatus Profuturus Frigeridus*) a křesťanští myslitelé Ambrosius, Jeroným a Augustin. Intenzivní zájem projevovali učenci renesanční a zejména pak dějepisci a filozofové 19. století. Gibbon píše: „Každého poutníka a čtenáře upoutají dějiny poklesu a pádu římského impéria, největší a patrně nejotřesnější podívané světových dějin.“ Byla to apokalyptická zkáza, která znamenala zánik základní struktury vyspělého antického světa a tehdejší evropské civilizace.¹

Byzantští dějepisci pro příští generace stanovili rok 476 za dějinný předěl, kdy po dlouhém období úpadku došlo k pádu říše Západořímské. Michael Grant v roce

1990 k tomu píše: „*Téma v sobě skrývá ponaučení a varování pro další generace, avšak nikdy nebylo tak aktuální jako za našich dnů. Při pohledu na současnou tvář světa snadno nalezneme mnohé do očí bijící paralely.*“²

Montesquieu spatřoval hlavní příčinu zániku říše v úpadku římské statečnosti a prostoty, který se dostavil poté, co se Řím zmocnil bohatých východních zemí. Gibbon zastával názor podobný, ale navíc zdůrazňoval rozkladný vliv křesťanství. Mezi dalšími historiky například E. Meyer hájil názor cyklického vývoje: starověk měl též vývojová stadia jako evropská společnost – po rozkvětu kapitalismu v době římského impéria nastává úpadek, návrat k naturálnímu hospodářství. Kapitalismus je nejvyšším stadiem kulturního vývoje. Pád kapitalismu může vést jen k zániku kultury. (Pozn. autora: použití pojmu kapitalismus bychom dnes, v případě přijetí koncepce cyklického vývoje, nahrazovali pojmem liberální demokratická společnost.)

Úkolem právních historiků je soustředit se spíše než na sled jednotlivých událostí na příznaky a projevy zániku funkcí státní moci a státu samotného. Vnější vlivy, ničivé nájezdy barbarů jsou nezpochybnitelnou historickou skutečností. Masivní a dlouho trvající útoky rozličných germánských kmenů a Hunů sehrály v procesu rozpadu impéria svou závažnou roli. Náklady na obranu hranic

¹ GIBBON, E. *Úpadek a pád Římské Říše*. London: 1896–1900, český překlad A. Felix, 2005, KMa. ISBN 80-7309-189-5. s. 340.

² GRANT, M. *Pád Říše Římské*. Great Britain, 1976, BB art, 1997, český překlad G. Císař. ISBN 978-80-7381-770-1. s. XII.

byly nesmírné a pozdní císařství ekonomicky zcela vyčerpávaly. A řečeno s profesorem egyptologie M. Bártou: „Když mandatorní výdaje státu přesáhnou ekonomický potenciál říše, nastává kolaps.“³

Z hlediska ekonomického to byly tedy primárně vojenské výdaje na ochranu hranic. Tyto náklady byly pro římský stát stále těžší a nezvladatelnější problém. Germánské státy Gótů – „bystří Gótové“, Ostrogóti na Ukrajině a „moudří Gótové“ Vizigóti, sídlící na území dnešního Rumunska, byli vyháněni ze svých území drtivými nájezdy negermánských Hunů. Gótská království byla kolem roku 370 rozvrácena. Tím nastal velký migrační tlak zejména na Východořímskou říši. A nebyl to jen příval obyvatelstva, ale také časté bojové střety. Z vojenského hlediska dodnes legendární je bitva u Adrianopole, která se odehrála 9. dubna roku 378. Vizigóti po úspěšném strategickém bočním útoku jízdy dosáhli absolutního vítězství. Císařská jízda uprchla, pěchota byla zcela zničena a tělo východořímského císaře Valense nebylo nikdy nalezeno.

Císařové v Západořímské říši disponovali absolutní mocí. Jeden z pozdních císařů se dokonce odvolává na „znepokojení a úzkost svého nejjasnějšího a vznešeného ducha“. Z výroku je zřejmé, že osobnost císaře byla nesmírně povznesená a vzdálená realitě, zároveň svědčí o nejistotě panovníka. Formální pravomoci císaře byly sice neomezené, fakticky však byl odříznut od vnějšího světa svých poddaných. Ve 4. století filosof Themistios říká císaři: „Tys živočím právem, jež převyšuje zákona.“ Byl prohlašován za božského náměstka na zemi, což se navenek projevovalo nabubřelou okázalostí. Dvorský ceremoniál byl fantasticky složitý, okázale honosné obřady a zvyklosti přispěly k uzavřenosti vůči okolnímu světu. Dojem na okolní svět a prezentaci císařského majestátu měla zajistit tehdy tradiční metoda: ražba mincí a na nich různá poselství. Tato forma propagandy byla obvyklá od samých počátků císařství a měla stejný úkol, jako dnes mají moderní média. Císař byl na nich označován jako „Augustus, Caesar, věčný, sláva nového věku, vrchol dokonalosti“ atd. Poselství na mincích hovořilo o *Roma aeterna* „věčném a neporazitelném Římu“, „Světovém míru“ a podobných prohlášeních, která se vymykala zjevné realitě, ba co více, podávala svědectví o nulové sebe-reflexi panovníků a vzrůstajícímu nepochopení tehdejšího světa. Jsou rovněž hmotným důkazem, že síla propagandy a dezinformací je součástí politické strategie od antického Říma.

Jak bylo řečeno, hlavním zřejmým ekonomickým problémem byly náklady na armádu. Jaká byla tedy situace slavné římské armády v době pozdního císařství?

Oficiální data o stavu vojska poskytuje dochovaný dokument „*Notitia Dignitatum*“ neboli Seznam všech úřadů. Podle tohoto zdroje čítala římská armáda 500 000–600 000 mužů, což je dvojnásobná síla oproti stavu před dvěma stoletími. Císařské zákony poskytují svědectví o tom, že vojákům byly poskytovány značné výhody

v oblasti práva soukromého, zejména *testamentum militis*, vojenský testament, který uděloval vojákům zvláštní režim v oblasti práva dědického (k tomu Salák, *Testamentum militis*, MU Brno, 2016). Přes tyto výhody chyběly vojáci – lidské zdroje.

M. Grant popisuje situaci v armádě s velkou skepsí, problém spatřuje zejména v oblasti morální. M. T. Cicero v díle *De haruspicum responsis* píše: „*Nepřekonali jsme Hispance počtem, ani Galy silou, ani Kartagince vycitralostí, ani Řeky dovedností.*“⁴ Podle Cicerona Římané vynikali nad jiné dodržováním *pietas, religio* a moudrostí. Umění vojenské a umění vládnout byly pro římské impérium v dobách rozkvětu příznačné. V období republiky, a i principátu bylo věcí cti bojovat za vlast. Tato realita se diametrálně změnila a nezáměr o věci veřejné je dalším projevem dekadence. Nábor do vojska, odvozy rekrutů byly prováděny jedenkrát ročně. Zatímco určité skupiny obyvatelstva byly z povinnosti služby v armádě vyňaty zcela, to se týkalo senátorů, státních úředníků, kněží ale i kuchařů, pekařů a původně i otroků, naopak statkáři a pozemkoví vlastníci měli povinnost dodávat takový počet rekrutů, který odpovídal velikosti jejich pozemků. Tak odvozy doléhaly na zdecimované venkovské obyvatelstvo, na drobné rolníky a venkovany ve věku mezi devatenácti a pětadvacíti lety. Svatý Ambrosius podává svědectví o tom, že vojenská kariéra, která měla být pokládána za občanskou povinnost, se naopak stala nenáviděnou službou, které se snažili muži vyhnout třeba i sebepoškozováním. Odvedenci sami neměli prázdnou chuť k boji ani obraně vlasti.⁵

Důkazem je trestní zákonodárství tohoto období, které tvrdě postihuje odpírače vojenské služby. Stejně kruté byli trestáni dezertéři. Po porážce v bitvě u Adrianopole došlo k masivní vlně dezercí, které oslabily jednotlivé posádky, takže pohraniční města přestala být střežena. Dezertéři se shlukovali do lupičských band, což značně posílilo nenávisť venkovského obyvatelstva vůči armádě.

Nedostatek vojáků z řad obyvatelstva způsobil, že do římské armády byli stále častěji přijímáni germánské bojovníci. Pro zajištění loajality jim bylo umožněno usadit se v říši a získali postavení spojenců a federátů. Z Germánů složená římská armáda rozhodně nepřispěla k respektu civilního obyvatelstva k vojenskému stavu. Dobové prameny popisují, jak se otrhaní vojáci „poflakovali“ okolo vinných sklepů za frontou a zabíjeli čas hýřením na účet místních rolníků.

V provinciích nebyl císař schopen zajistit ochranu území. Na počátku 5. století se setkáváme s případy lokální sebeobrany. Hnutí za autonomii v Británii a Bretanii bylo rovněž formou svépomoci. Císař pověřil britské úředníky, aby sami zajistili obranu provincie, protože říše neměla sílu chránit vzdálenější hranice.

Ekonomika pozdního císařství byla v rozkladu. Svědčí o tom i fakt, že daně byly vybírány formou naturálních odvodů (stejně tak honorování legii), což vracelo hospo-

³ BARTA, M. *Sedm zákonů: Jak se civilizace rodí, rostou a upadájí.* JOTA, 2021. ISBN 978-80-7565-640-7.

⁴ M. T. CICERO. *De haruspicum responsis*. 9,19.

⁵ GRANT, M. *Pád Říše Římské.* Great Britain, 1776. BB art, 1997, překlad G. Císař, s. 30 a násled.

dářství k výměnnému obchodu primitivních dob. Zdrucující daňová břemena byla provázena dalšími povinnostmi, jako byly dodávky dřeva a dřevěného uhlí, hašení vápna, údržba silnic, mostů a veřejných budov. Zničené komunikace způsobily narušení činnosti říšské pošty.

Břemeno leželo opět na venkovském obyvatelstvu, k němuž byla státní byrokracie ve vymáhání povinností krutá a neúprosná. Chudobní řešili svízelnou situaci tím, že prodávali děti do otroctví. Tuto praxi zákony zakazovaly, kolem roku 300 byla tolerována a v době hladomoru v roce 450 byla běžná a rozšířená.

Zoufalá situace přiměla vládu povolávat do armády množství otroků. Jejich loajalita a ochota bojovat proti germánským, rodově spřízněným lidem byla dalším zdrojem vojenské nekázně.

Mezi státem a bezprávným venkovským obyvatelstvem panovala zničující a sebevražedná zášť. Tisícům lidí byl znemožněn důstojný život, títo se pak shlukovali a stávali se z nich bandité, podobní dnešním teroristům všeho druhu a vyděděncům. Situace vyústila v nenávist obyvatelstva k armádě a státu, který nejenže nebyl schopen zajistit jejich bezpečnost, ale byl příčinou jejich strádání. Gigantické zdanění učinilo z chudších vrstev jednou pro vždy nepřátele státu.⁶

Nabízí se otázka, jaká byla situace ve vlivných horních vrstvách. Senátoři, *patres conscripti* získali jistou míru nezávislosti, ačkoliv byl senát *de facto* na úrovni městské rady. S císařem přišel málo do styku, protože ten sídlil zpravidla v Mediolanu (Miláno), později v Raveně. Senát měl nyní 2000 členů v Západořímské říši a stejný počet ve východní části. Sdružoval v podstatě členy staré rodové aristokracie. Jejich zájem o veřejnou správu byl však minimální, hlavní zájem směřovali senátoři k luxusnímu způsobu života a získávání vlastního majetku. Velké množství senátorů dávalo přednost životu na obrovských panstvích mimo město, a to i mimo Itálii. Ačkoliv žili často od sebe vzdáleni, udržovaly rodiny čelných aristokratů mezi sebou čilé styky a vytvářely vnitřně propojenou síť lokálních vládců. Ví se o jednotlivcích, jejichž majetek vynášel zisk 4000 liber zlata ročně. Títo lidé byli pětikrát bohatší než jejich předchůdci v raných dobách císařství. Důkazem pádu tržní společnosti antiky je skutečnost, že ten, kdo chtěl prosperovat, neinvestoval do průmyslu, ale do pozemků. Sídla patricijů byla malými královstvími, naprosto soběstačnými společenskými i ekonomickými jednotkami s vlastními otroky, dělníky, řemeslníky, služebnictvem a všudy přítomnými příživníky. Řecký historik Olympiodoros píše, že každý z římských paláců obsahuje to, co v té době mělo středně velké město: jízďárnu, chrámy, fontány a řadu lázní. Senátorská oligarchie žila údajně velmi rozmařile, o státní funkce neměla zájem a neprojevovala žádnou vlasteneckou kázeň. Jejich vztah k císaři byl komplikován i náboženským statutem. Císař byl křesťan, zatímco rodová aristokracie se hlásila k tradičnímu polytheismu. Navíc snobský přístup ke všem, kteří nepocházeli z tradičních vrstev římské šlechty, patřil k zhoubným rysům této do sebe zahleděnosti a přispěl

k odklonu od zájmu o zanikající impérium. Přesto je třeba přiznat, že z hlediska zachování kulturnosti životní styl patricijů, jejich knihovny, literární záliby i kulturní rodinné tradice sehráli historickou roli pro zachování těchto hodnot pro budoucí generace.

Patricijské vrstvy nebyly vůči císaři loajální a chudina stát nenáviděla, protože v něm viděla příčinu svého strádání. K tomu přispěli představitelé státní moci, úředníci, kteří byli v ostrém rozporu s bohatou rodovou šlechtou na straně jedné, na straně druhé zcela ruinovali nejchudší. Stejně tak byla decimována města. Od dob řeckých *poleas* byla města a střední vrstvy páteří starověké civilizace. Tvořily po celá staletí rozvinutou městskou civilizaci, v níž střední vrstvy hrály důležitou roli. Tak jako celou říši zasáhly i města v pozdním císařství vnitřní nepokoje a zejména vnější nájezdy. Vzmáhající se inflace znehodnotila příjmy měšťanů. Městská civilizace se ocitla v kulturním i ekonomickém úpadku. Základem státní správy městského obyvatelstva byli kuriálové, členové městské rady – kurie. Vždy se říkalo, že jsou slachami státu a srdcem měst. Tento úřad přecházel v pozdním císařství z otce na syna. Bohatí lidé se ale začali práci v kuriích vyhýbat, a proto byl vydán císařský výnos, který je měl ke službě donutit. Všichni zamožní měšťané nižšího než senátorského nebo jezdeckého stavu byli nuceni stát se kuriály a to dědičně. Významnou složkou pozdní říše byl i stav kupecký, jehož povinností bylo zásobování potravinami, lodní doprava a jiné důležité role státu. I zde byla povinná dědičná vazba na profesi.⁷

Města ztrácela autonomii, municipální zájmy ustoupily do pozadí ve prospěch centrální moci. Radní navíc pomáhali řídit doly, statky a organizovali odvody rekrutů. Kuriálové uvízli v beznadějné situaci v konfliktu mezi státem a daňovými poplatníky. Agent ústřední vlády mohl dát ctihodnou osobu radního dokonce zbičovat. To vše přispělo ke zkáze měšťanského stavu, po němž zbylo vakuum, které nebylo čím nahradit. V říši zůstali jen nesmírně bohatí a nesmírně chudí.

Snahy o co největší centralizaci dokládá výrok císaře Diokleciána: „každá státem neřízená aktivita je dílem bezbožníků“. Úřady zotročovaly obyvatelstvo častými kontrolami v domnění, že je to jediný prostředek k zachráně impéria. Dosáhly však pravého opaku, všeobecné sešněrování dezintegraci římského světa nezastavilo, naopak destrukci urychlilo.⁸

Jak jinak, v dobách nouze a nesvobody se dařilo donašečům a špiclům, kteří dokonce sledovali i říšskou poštu, aby mohli odhalit podezřelé osoby a hnutí. Nakonec počet tajných agentů prorostl celý státní aparát. Byrokracie byla navíc neskutečně zkorumpovaná. Také proto se nejkvalitnější lidé službě ve státní správě vyhýbali. Nekonrolované bujení zkorumpované a neschopné byrokracie mělo za následek ochromení státní správy. Vazalství, centralizace a nesvoboda přivodily krizi společenské smlouvy.

V oblasti právníctví byla situace zvláště vážná. V plném rozsahu platilo „*Summum ius summa iniuria*“,

⁶ Tamtéž, s. 48 a násl.

⁷ Tamtéž, s. 66 a násl.

⁸ Tamtéž, s. 73.

nepoctivé soudní pře, nepříjemné vědomí korupce, vytváření spleť právnických klíčků a dutě nabubřelým způsobem napomáhání zločinným podvodům. Kodex východořímského císaře Theodosia II. z roku 438 si kladl za cíl odstranit protiklady v zákonech a sjednotit judikaturu. Sestává ze 16 knih, obsahuje císařská nařízení za posledních sto let a byl akceptován i v západní polovině říše. Tento kodex, jehož význam je pro svou dobu nezpochybnitelný, je současně dokladem úpadku právnictví pozdní antiky. Matení a zaměňování pojmů jako zločin a hřích, barokní květnatá mluva, která odkazuje na sílu zla a nutnost převýchovy občanů, je v naprostém rozporu s duchem klasického římského práva. A hlavně – největší hodnota římského práva: **rovnost subjektů v oblasti práva soukromého – je zcela ignorována**, není o ní sebemenší náznak.

K celkovému obrazu politického úpadku je třeba zmínit soužití obou částí po rozdělení impéria.

Již ve druhém století císař Markus Aurelius jmenoval spoluvládce, který by se s ním podílel na moci. O sto let později císař Valerianus rozdělil provincie podle geografického klíče mezi sebe a svého syna, jemuž přídělil západní část říše. V období vlády Diokleciana bylo v rámci reformy administrativního systému sídelní město císaře postupně přesouváno do Malé Asie. Konstantin Veliký pak vybudoval Konstantinopolis.

Poměry v obou říších se v mnohém překrývaly, existovala absolutní duplicita císařských dvorů, vžilo se označování Západořímská a Východořímská říše. Oba císařové byli nadáni nedělitelnou legislativní mocí a platila stejná měna. Přesto obě části říše měly svá specifika v kulturních základech. V západní části dominoval latinský jazyk a kultura s ním spojená, zatímco na východě řečtina a řecké tradice. Posléze se začaly objevovat další příčiny nesouladu mezi východem a západem, a to v oblasti vojenské a vzájemné pomoci či nepomoci při odražení nájezdníků. Napětí a vzájemná nedůvěra posílila nepřátele římského světa. Podle Gibbona bylo rozdělení impéria a neschopnost obou polovin vzájemně spolupracovat příčinnou zániku slabšího partnera – Západořímské říše.

Dalším destruktivním fenoménem byla germanizace společnosti. Byl to Theodosius I., který povolil Germánům hromadné usídlování na půdě impéria. Povolil celým kmenům, aby žily na říšském území jako autonomní, spojené čili federální útvary, povolané sloužit v římské armádě pod vedením vlastních náčelníků. Jeho záměrem bylo mimo jiné armádu posílit. Byli totiž zdatnými bojovníky, a navíc levnější než Římané. Rovněž tím získal zemědělské dělníky, kteří toužili obdělávat půdu. Hlad a touha žít v civilizované zemi byla silná. A tak rovnováha se začala klonit ve prospěch Germánů. Císařové se často obklopovali germánskými veliteli v domnění, že jim mohou více důvěřovat. (K nejpozoruhodnějším z nich patřil *magister militum* Flavius Stilicho (359–408), který se stal zákulisním vládcem impéria.) Řím bytostně potřeboval příliv nových sil do armády stejně jako zemědělské dělníky. Germáni naopak prahli po výdobytcích římské civilizace. Rozumný plán posílit impérium, asimilovat

barbarské kmeny a nalézt nové formy spolupráce se nezdařil, naopak vytvořil další zdroj sváru. Římané nebyli s to udržet Germány za hranicemi říše a vyhnat z ní je také nedokázali.

Etnická koexistence, v níž se měla obě etnika dělit o vládu a půdu provincií, se nedařila. Římané měli přístup k vysokým funkcím v centrální vládě i ke dvoru. Struktura státní správy zůstala nedotčená, latina byla úředním jazykem, daňový systém nezměněn. Svátý Augustin říká „*všichni jsme dětmi Adama a Evy*“, čímž navazuje na Epištolu sv. Pavla Galatským: „*Není rozdíl mezi Židem a Řekem, otrokem a svobodným mužem a ženou. Vy všichni jste jedno v Kristu Ježíši.*“ V dřívějších stáletích se kladl velký důraz na univerzální, multirasovou jednotu impéria. Realita pozdního impéria byla poněkud jiná. Učenec počátku 5. století Salvianus ve spise *De gubernatione Dei*, ačkoliv si uvědomuje budoucí roli Germánů v západní Evropě, si neodpustil poznámku o „odporném zápachu jejich těl a oděvů“. Jiní píšou o jejich hrubosti a omezenosti – „lidé s těly i mozky tuhými a nepřizpůsobivými jako pařezy, kteří si potírají vlasy žluklým máslem“. Germáni byli pokládáni za lidi bezbožné, s chlípými mravy a nízkými povahovými vlastnostmi, které jsou na hony vzdálené civilizovaným římským mravům.

Navíc, zde byl rozdíl věroučný. Germáni přijali ariánskou podobu křesťanství, kterou mezi nimi rozšířil ve 4. století misionář Ulfus. Římané vyznávali římskokatolickou církev.

Nově vzniklá římská xenofobie také zavdala příčinu k řadě následných událostí a způsobila, že zprvu přátelsky naladěné přistěhovalecké kmeny se k Římanům chovaly stále agresivněji a začaly cílevědomě usilovat o faktickou nezávislost.

Dekadence a nechuť k problémům a celkové atmosféře doby začala nahloďovat stát zevnitř v dalších podobách. Chování a zvyky obyvatel období pozdní říše se projevovaly také v tom, že, ať už z důvodů sociální nouze, nebo z odporu vůči státu, se rozhodli žít v ústraní, odloučeně od lidského společenství. Již Markus Aurelius ve druhém století ve svém díle „Hovory k sobě“ se svěčuje, že jen vládařské a vojenské povinnosti mu brání v životě v ústraní. Poustevnictví a život zbavený světských marností podle vzoru Jana Křtitele, svatého Antonína a mnohých dalších, nalézal velkou odezvu u mnoha křesťanů. Velkou roli sehrál i biskup Athanasios a jeho řecky psaný spis *Život Antonínův*, v němž popisoval přednosti života v klášteře. V latinském překladu se stal bestsellerem západního světa. Ale nejen z důvodů duchovních, ale mnohdy i z nesnesitelné sociální nouze, úniku před odvody a daněmi odcházelo nezanedbatelné množství lidí do odlehlých míst. Mnichy a jeptišky nelze přirovnat k dnešním řeholníkům, spíše odpovídají dnešním nonkonformistům, sektářům a bezdomovcům.

Pokud jde o duchovní základy společnosti, tedy oblast náboženství a vzdělávání, lze říci, že nedokázaly na zkázu nic zvrátit, a naopak reflektovaly zánik implicitně. Vládě v marném boji o přežití národa nepomáhaly ani psychologické postoje jak pohanů, tak křesťanů. Pohané se totiž většinou stále příliš samolibě kochali slavnou minulostí

a křesťanští teologové zase hlásali doktríny zlehčující význam služby pro stát.⁹

Římský tradiční polyteismus se vyznačoval rozmanitostí a proměnlivostí a tolerantností k náboženstvím ostatních národů. Proti rozšiřujícímu se křesťanství zasahoval proto, že původní křesťané odmítali loajalitu vůči císaři a státu. Císař Konstantin (310 Edikt Milánský zrovnoprávňuje křesťanství) se k pokřesťanství impéria rozhodl v naději, že odvrátí hrozící problémy říše a že křesťanství bude sjednocujícím prvkem, kterým se vyváží protichůdné tendence. Věřil, že stát a církev budou postupovat ve shodě. Stal se pravý opak: „prosperita církve byla jak důsledkem, tak příčinou úpadku státní moci“ (Arnaldo Momigliano). Většinová populace byla pohanská a nesla nelibě ničení svých chrámů, zákaz provádění obětí a přijímání represivních zákonů proti pohanům. Polemika měla i svůj odraz v literatuře a elegantní rozpravě mezi učenci. Přední pohanský rétor Symmachus píše: „*Každý člověk má své vlastní zvyky a víru. Lásky k tradičním hodnotám má neobyčejný význam. Žádáme proto obnovení kultu v původní podobě, v jaké po dlouhá léta prospíval římskému státu. Hlubin tajemství se nelze dopátrat jen jediným způsobem.*“¹⁰ Na jasné odmítnutí univerzalizmu reagoval Ambrosius tím, že císař je povinen „učinit vše, co prospívá jeho spáse před tváří boha“. Theodosius I. se pokládal za mstitele někdejších křesťanských mučedníků, činil tak vydáváním císařských nařízení vůči pohanským kultům. Na sklonku 4. století pak získali křesťané většinu v senátu. Nejposvátnější dokument pohanské víry „Sibylliny knihy“ dal spálit vrchní vojenský velitel *magister militum* Flavius Stilicho. Násilná christianizace Římanů měla za následek jevy, které byly v přímém rozporu s původními záměry císaře Konstantina. Destruktivní byly ovšem i konflikty mezi jednotlivými skupinami vyznavačů Kristových. Jednotlivé hereze byly terčem zuřivých útoků z řad oficiální církve a i císařů. Za o něco více než sto let bylo vydáno šedesát šest dekretů proti heretikům. Aktivní náboženská nesnášenlivost byla ve středomořském prostoru něčím naprosto neznámým. Odrážela rostoucí význam dogmatu a s tím spojený úpadek racionality. Předmětem persekucí byla také náboženství, která nebyla

ani pohanská, ani křesťanská, byli to Židé a manichejští (náboženství světla – morální protipól dobra a zla, prorok Mání). V obecné rovině lze shrnout, že náboženští učenci ať z řad ještě existujících pohanských, kteří lpěli na starých tradicích, tak ani křesťanských nepomohli státní moci impérium udržet.

Pokud jde o vzdělávání, rozkol se projevil i v něm. V Římě bylo sídlo nejvýznamnější státní univerzity, podporované a kontrolované císařem. Učitelé té doby lpěli na klasické vzdělanosti, tedy na tradici sedmera svobodných řemesel – gramatiky, řečnictví, dialektiky, aritmetiky, geometrie, astronomie a hudby. Lpěly rovněž na minulosti a bývalé slávě a problémy současnosti neřešili. Tedy ta část z nich, která se hlásila k pohanské tradici. Křesťanští učenci nemohli proti nabídnout žádnou obecnou teorii klasického typu vzdělávání. Jejich postoj k státní moci byl rezervovaný. Platila doktrína nadřazení království nebeského tomu pozemskému, proto ani oni nebyli schopni povznést myšlení lidí k zájmu o zachování impéria. Navíc církevní hodnostáři a teologové, kteří byli dříve integrovanou složkou státní moci, nyní odrazovali lid od služby v armádě. Objektivní odcizení a související selhání intelektuálních elit tak bylo dalším z mnoha důvodů zániku římského impéria.

Stát usiloval všemi prostředky o udržení armády, která měla chránit jeho území. Vysoká daňová břemena, omezování osobních svobod občanů, centralizace a vlastně vše, co bylo dosud řečeno, způsobilo ekonomický kolaps, kdy náklady státu převýšily jeho hospodářský potenciál a byly zjevnou, hmatatelnou, příčinnou zániku. Daleko méně viditelnou, přesto primární příčinnou **byl naprostý úpadek hodnot, na kterých byl Řím vybudován**. Vyvolal krizi společenské smlouvy a z toho vzešlé odcizení lidí od státní moci. Obyvatelstvo ztratilo schopnost identifikovat se se státem, zanikla legitimita impéria, a tím jeho smysl.

Dnes, pouze z trosek starověkých měst vybudovaných všude po obrovském území ovládaném Římem, si můžeme domyslet nádheru tehdejších bulvárů, paláců, amfiteátrů, chrámů, které byly vzdáleny i tisíce kilometrů od metropole. Jen „dobrá správa“ země, skvělá organizace státní správy a moudrá ekonomická politika, založená na přirozeném rozhodování různých vrstev obyvatelstva ve funkčním rámci, mohla dát vzniknout tak prosperující civilizaci. Nezbývá než si pomyslet: *Sic transit gloria mundi!*

⁹ GRANT, M. *Dějiny antického Říma*. Great Britain 1976, BB art, 1997, český překlad A. Jindrová-Špilarová, ISBN 80-7257-009-9, s. 379.

¹⁰ Quintus Aurelius Symmachus: *Relationes*, Relace třetí, předložena roku 384 císaři Valentiniánovi II.

Mezitímní a částečné rozhodnutí ve světle judikatury a evropské komparace

Velmi zdařilý počín naší civilněprávní procesualistiky

Dita Frintová, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022. 320 s. ISBN 978-80-7676-518-4

Jakkoli jsou mezitímní a částečná rozhodnutí právními instituty, které mají nejen svou legislativní, ale i praktickou historii, takže zkušenosti s nimi jsou jistě nezanedbatelné, patrně málokoho by napadlo se jimi zabývat na poli právní nauky. Jde o téma ve škále otázek civilního práva procesního minuciózní, které se *stricto sensu* opírá více méně jen o jednu zákonnou větu (obsaženou v § 152 odst. 2 o. s. ř.), jež soudu umožňuje rozhodnout rozsudkem nejdříve jen o části projednávané věci (tedy částečným rozsudkem) nebo jen o jejím základu (tzn. rozsudkem mezitímním). Přitom tento postup je zákonem připuštěn v podstatě pouze jako výjimka z pravidla (obsaženého v tomtéž ustanovení), podle kterého má být rozsudkem rozhodnuto zásadně o celé projednávané věci. To jsou základy, na nichž nelze – alespoň při pozitivistickém přístupu, který zjevně ovládl naprostou většinu naší aktuální literární produkce označované hrdě (leč zhusta neoprávněně) jako výsledky právní vědy – cokoli smysluplného stavět. Pokud se tedy Dita Frintová na těchto základech přece jen stavět rozhodla, vystavila se nemalému riziku, totiž riziku, že neuspěje.

Netoliko skutečnost, že nakladatelství Wolters Kluwer autorčinu monografii „Mezitímní a částečné rozhodnutí ve světle judikatury a evropské komparace“ na sklonku minulého roku vydalo, ale především sám obsah této monografie je přesvědčivým důkazem toho, že autorka naopak uspěla, a to v nadobyčejné míře. Důvod spočívá jak v tom, že právě z hranic onoho přízemního pozitivistického přístupu vykročila, tak v tom, že osvědčila pozoruhodnou autorskou invenci, s níž se v právní vědě v poslední době nesetkáváme příliš často. To obě ústí především v komplexní uchopení zpracovávané látky, která v naší právní literatuře své ucelené zpracování (konec konců z vysvětlených příčin) postrádala.

Naznačená komplexnost práce začíná u poměrně rozsáhlého historickoprávního exposé, které ve zkoumané otázce zahrnuje jak období starověku a středověku, pokračující Josefským soudním řádem (a postihující exkursem i oblast kanonického práva), tak analýzu legislativního řešení v civilním soudním řádu soudním z roku 1895, jakož i v občanském soudním řádu z roku 1950. Nejde přitom o to, čeho býváme často svědky v podobě pouhé „kulisy“, která má přispět k dosažení patřičného množství stran či přesvědčit čtenáře o vzdělanosti autora, nýbrž o funkční pojednání, které úspěšně cílí k naplnění známého motta historiků (ať již těch právních, anebo i jiných), „staré-li poznáš, pro nové sílíš“.

Jádro monografie leží přirozeně především v analýze aktuální právní úpravy. Zde se přitom správně pamatuje na dva aspekty těsně související se zkoumanou materií. Jde jednak o souvislost s rozsudkem pro uznání a jednak o identifikaci a rozbor případů, kdy částečný, respektive mezitímní rozsudek vydat není možné. Avšak nejen aktuální stav je předmětem zájmu autorky. Ta neopomíná ani perspektivy legislativního vývoje konkrétně tím, že podrobuje analýze věcný záměr nového civilního řádu soudního, a to se zvláštním zřetelem ke „staronovému“ institutu mezitímního určení.

Zcela specifický charakter má kapitola, v níž se pozornost zaměřuje na zkoumaná rozhodnutí, jak jsou na „evropské úrovni“ podchycena v nedávno přijatých Vzorových evropských pravidlech civilního procesu. Třeba-

že tato pravidla nesměřují k vytvoření podrobné právní úpravy, je nepochybně správné se jimi i v daných souvislostech zabývat. Lze v nich totiž vidět odraz aktuálních trendů vývoje civilního procesu v klíčových evropských právních rádech a současně též jakýsi minimální standard, který by měl být v každém moderním evropském právním řádu respektován.

Konečně jakési druhé jádro práce je možné spatřovat v její rozsáhlé kapitole zasvěcené v rámci zkoumaného tématu komparatistickým pojednáním. Ta jsou věnována nejdříve relativně nedávno přijaté slovenské právní úpravě (zákon č. 160/2015 Z. z.), po jejímž rozboru následují pojednání orientovaná především na právo rakouské a na zevrubný rozbor specifik vyplývajících z právní úpravy SRN. Spíše komplementární, nicméně nepochybně užitečná jsou též pojednání o polské právní úpravě a o právních úpravách Lichtenštejnského knížectví a Švýcarské konfederace. Zvláštní ocenění v rámci komparatistických studií zasluhuje, že práce neulpívá jen na zákonných textech, ale mnohdy podchycuje ve značné míře i výsledky judikatury, takže poskytuje zasvěcený pohled na to, jak v jednotlivých zemích posuzované právní instituty skutečně též působí. S tím ovšem souvisí významný poznatek, který je třeba mít při další práci s výsledky mono-

grafie na paměti a který spočívá v tom, že i když se pro mezitímní a částečná rozhodnutí používá v posuzovaných právních úpravách koneckonců shodná terminologie, denotáty jednoho i druhého z obou pojmů v jednotlivých zemích totožné nejsou, ba někdy se i velmi výrazně liší.

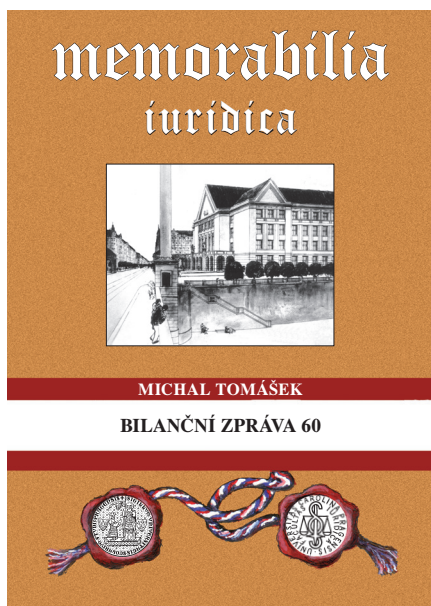
Jestliže si autorka v úvodu své práce vytyčila jako hlavní hypotézu způsobilost mezitímních a částečných rozsudků přispívat k hlavnímu cíli civilního procesu, respektive k jeho k efektivnímu průběhu, podařilo se jí tuto hypotézu bezpochyby potvrdit. V obou případech jde nesporně o právní instituty potřebné, u nichž zjevně platí autorčina myšlenka, že si zasluhují, aby se jich užívalo v širší míře. Avšak nejen to. Autorce se současně podařilo – a to je z hlediska těchto řádků určující – přesvědčivě potvrdit i potřebnost práce samotné. Jde nejen o práci na vysoké teoretické úrovni, ale též o práci, která je přínosná v celé řadě ohledů pro samotnou právní praxi, a to nejen pro tu aplikační, ale především i pro praxi legislativní. Lze si tedy jenom přát, aby se naše civilistika dočkala více takových prací, respektive aby se o co nejvíce takových prací napříště obohacovala.

doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Bilanční zpráva 60

Michal Tomášek, Praha: Právnická fakulta UK, 2023. 195 s. ISBN 978-80-7630-020-0

V rámci edice „Memorabilia iuridica“, vydávané Právnickou fakultou Univerzity Karlovy, vyšla pozoruhodná publikace s názvem „Michal Tomášek: Bilanční zpráva 60“. Autorem, jak název napovídá, je sám prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc., který se rozhodl nečekat a své životní jubileum uchopit vlastní tvůrčí formou. A tak se zdá, že navzdory řadě negativních dopadů koronaviru na naši společnost měl tento fenomén dnešní doby v případě profesora Tomáška i své osvětené stránky. Zkrátka umožnil zrod této knihy. Z veřejných zdrojů Právnické fakulty UK seznáme, že prof. Tomášek je český vysokoškolský učitel, právník a sinolog, který se ve svých pracích věnuje problematice práva v hospodářství, objemnému právu Evropské unie, mezinárodnímu obchodnímu právu, publikuje v řadě jazyků a jeho specialitou jsou překlady textů z čínštiny. Úvodem to sice pro představení autora, zdá se, stačí, ovšem výstižné to zcela není.

Profesor Tomášek je mimo jiné i členem vědecké rady Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni, a proto je zcela namístě, aby byla jeho publikaci věnována pozornost i v našich Právnických listech. Jeho podpora vysokoškolského vzdělávání obecně a například jeho schopnost zapojit do užitečné spolupráce všechny katedry evropského práva právnických fakult z Brna, Olomouce, Plzně a Prahy jsou počínem, který sice v publikaci zmíněn není, ale právě proto je třeba na něj poukázat.

Zpět ke knize. Co je na první pohled na ni sympatické? Asi to, že se autor nevěnuje sobě. Stránky svých vzpomínek zaměřuje na jiné, na osobnosti, politické představitele domácí i zahraniční či na své přátele, které ve svém zejména profesním životě potkal, se kterými spolupracoval, nebo se kterými se podílel na tvorbě

některých historických momentů v procesu přerodu naší země do nových demokratických poměrů. Jeho bilanční zpráva je tak spíše zprávou o lidech, o skutečích, o vývoji a stavu naší společnosti než oslavence velebicím traktátem, jak tomu bývá u knižní edice nazvané jako pocty. Jeho vlastní pohled na jím vybrané události mu tak umožňuje věnovat se i citlivým situacím, a to sebevědomě bez žádného poklonkování či zastřeného poddanství, avšak mnohdy kriticky. Vhled do situací je tak v mnohém sjednocující, ale na druhé straně nutící čtenáře k myšlenkové reakci směřující ku vlastnímu vzpomínání. Některé události jako bychom z literatury znali jinak, a tak se mi jevílo vhodné vracet se k jednotlivým kapitolám znovu a znovu a vytahovat si vlastní vzpomínky na události, které profesor Tomášek považuje za důležité. Vážnost témat je však v mnohém vyvážena tím, že jsou viděna očima zcestovalého člověka, obdařeného nadhledem a humorem, doplněné schopností odpovědné sebereflexe. Tento druh kompetencí autora, namíchaných do koktejlu barevných vzpomínek, zhusta ochucených evropskými pravidly, a nejen likérem Cassis de Dijon, obdaňuje publikaci čtivou lehkostí.

Jak už název napovídá, publikace má retrospektivní charakter, neboť se věnuje úseku života profesora Tomáška, proděkana a vedoucího katedry evropského práva Právnické fakulty UK, který autor věnoval zejména Evropské unii a evropskému právu. Jeho pozice, ať už jako úředníka, jako diplomata, jako bankovního experta či vysokoškolského učitele, mu umožňuje téměř renesanční pohled na složité souvislosti nejen v právu, ale i ve společenských vědách. Při čtení knihy se tak nabízí slova Jana Nerudy z jeho „Knihy veršů“:

*„Ba nač bych osudu snad svému lál,
že zahrával si mnou zde jako mřem,
že hned mne hladil, hned mne šlehal bičem,
že ze mne ledacos už udělal
od skromné otázky až hrdě ku odvěť,
že padl jsem a vstal zas nastokrát –
já ledačím už byl v tom božím světě
a čím jsem byl, tím jsem byl rád.“*

Vším, čím profesor Tomášek byl a byl rád, tedy profesním pozicím, které zastával, odpovídá i formální členění publikace, včetně příloh v podobě fotografií a dokumentů, jež dokreslují obsah knihy.

V kapitole první nazvané „Pohled úředníka“ jsou uvedeny tři statě. Příspěvky Ztraceno, ale i nalezeno v překladu (s. 13), Probuzení ze snu o Evropě (s. 16), Evropská energetická charta (s. 18) tak tvoří úvodní, zahřívající teze o vzpomínkách na dobu nedávnou a vypoovídají mnohé o stylu navazujících částí. V další kapitole „Pohled diplomata“ je celkem pět stručných příspěvků

zahrnujících okolnosti konce České a Slovenské Federativní Republiky (s. 20) přes Maastrichtskou smlouvu (s. 23) až k několika osobním vzpomínkám na Václava Havla. Celkem dvaceti příspěvků autor vymezil svůj život z pohledu vysokého bankovního úředníka a věnoval se např. pohledu dovnitř známých bankovních ústavů (např. KB, s. 27), pohledu za hranice Evropy (Stavění čínských zdí, s. 28), vzniku Bankovní asociace a bankovních otázek spojených se vznikem samostatné České republiky (s. 36 an.) či vlivu významných osobností naší transformace, jako byl Václav Klaus (s. 46, s. 65) a Miloš Zeman (s. 30). Věcně a současně sebekriticky popisuje svou roli při tvorbě dohledových orgánů nad bankami (s. 54), jejichž nezbytnost vyvstala zejména po finanční a dluhové krizi v roce 2008. Vtipně a s nadhledem pak v kapitolkách Jak jsem mediálně nezastínil 11. září 2001 (s. 62) a Fackovací panák Václava Klause (s. 65) popisuje okolnosti příprav tehdejší garnitury na přijetí či spíše nepřijetí eura, včetně postojů svých a Václava Klause až po okamžiky, které jej z role bankovního úředníka přenesly do role akademika a vědeckého pracovníka.

Nejobsáhlejší část knihy, celkem čtyřicet tři příspěvků, je věnována nejen pohledu akademika očima fakulty, ale současně tvoří nejjemněji cizelovanou, vzpomínkovou a místy literárně pojatou část knihy, jež zahrnuje světoběžnický život autora. Příspěvky s názvy V dresu docenta (s. 69), Vstup do Evropské unie (s. 72), Krach Ústavy pro Evropu (s. 76), Krizový manažer (s. 81), Výzkumný záměr (s. 83), Trestněprávní epizoda (s. 84), Pohlednice z Egypta (s. 87), Vstup do Schengenu (s. 89), Velká sláva (s. 92), Turecká štafeta (s. 96), Americké volby (s. 98), Evropě to osladíme! (s. 100), Pohlednice z Japonska (s. 103), Plzeňská kauza (s. 105), Podpis Václava Klause (s. 107), Klausova výjimka (s. 110), Pohlednice ze Singapuru (s. 112), Léčba z krize (s. 114), Uznání ministra (s. 116), Pohlednice z Nového Zélandu (s. 118), Ohýbání evropského práva (s. 120), Bypassy evropského práva (s. 123), Evropská vlajka na Hradě

(s. 126), Rok s Viktorem Knappem (s. 129), Rozdělená fakulta (s. 131), Pohlednice z Koreje (s. 133), Rakouské vyznamenání (s. 135), Uprchlická krize (s. 137), Čínská cesta (s. 139), Čínštinou k diplomacii (s. 141), Osudové referendum (s. 144), Pohlednice z Uruguaye (s. 146), Jedna monografie, dvě ocenění a tři překvapení (s. 148), Uprchlické kvóty (s. 150), Jiné Číny (s. 151), Čas výročí (s. 153), Pohlednice z Ománu (s. 155), Právo na Hedvábné cestě (s. 157), Vzbouřené Katalánsko (s. 159), Poslední dějství brexitu (s. 161), Pohlednice z Tibetu (s. 163), Konec Česko-čínského centra (s. 165), Střet zájmů Andreje Babiše (s. 168) představují globální pohled na svět očima Michala Tomáška.

Bohatá fakta, příběhy, postřehy a zážitky, které autor v šíři své publikace zpracovává, by však neměly zastítn jednu podstatnou okolnost. Tou je naprosté zvědomění si plné odpovědnosti za to, co autor konal. Není třeba přerovnanými slovy sdělit to, co už autor vystihl, a proto i závěr této bilanční zprávy, který zní: „*Jestliže dnes nejsme se vším, co se týká našeho členství v EU, spokojeni, pak je třeba klást si otázku, do jaké míry za to může Unie a do jaké míry si za to můžeme sami. Zda jsme něco při vyjednávání našeho přidružení a později přistoupení nemohli udělat sebevědoměji a lépe. Později pak, zda jsme jako členové EU vždy dobře hájili a prosazovali své zájmy. I hledání odpovědi na takové otázky mi bylo vodítkem pro výběr mých vzpomínek. Z covidových časů jsem vyšel s rukopisem této zprávy, ale také obohacen o nové funkce a výzvy do budoucna. Třeba jednou o nich podám další zprávu.*“, nás musí nutit k vlastnímu zamyšlení a k vyhodnocení míry vlastní odpovědnosti za to, kde se dnes každý z nás právě teď nachází.

Recenzované knize profesora Tomáška proto za sebe i za celou naši akademickou obec Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni přeji hodně úspěchů, nespočet nadšených čtenářů, a především hodně zdraví.

doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D.
Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Mezinárodní konference Válečné zločiny: Minulost, přítomnost, budoucnost

doc. JUDr. Vilém Knoll, Ph.D., doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., LL.M.

Fakulta právnická, Západočeská univerzita v Plzni

Bohužel již od února 2022 jsme svědky brutálně vedeného válečného konfliktu v Evropě, na Ukrajině, tedy jen několik set kilometrů od hranic České republiky. V této souvislosti Fakulta právnická ZČU uspořádala 1. února 2023 ve spolupráci s Generální inspekcí bezpečnostních sborů mezinárodní konferenci zaměřenou na více než aktuální problematiku válečných zločinů.

Konference byla zahájena třemi krátkými vystoupeními. Děkan fakulty JUDr. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D., připomněl význam nezávislého a transparentního vyšetřování válečných zločinů, současně však zdůraznil nutnost zachování práva na obhajobu i nejhrošších zločinců. Ředitel Generální inspekce bezpečnostních sborů brig. gen. JUDr. Radim Dragoun, Ph.D., pak stručně představil probíhající spolupráci českých a ukrajinských policejních orgánů. Ředitel Národní centrály proti terorismu, extremismu a kybernetické kriminalitě SKPV PČR plk. JUDr. Břetislav Břejcha poté přítomné seznámil se vznikem a zaměřením nové centrály, v jejímž čele stojí.

Jednotlivé prezentované konferenční příspěvky se zaměřily na právní úpravu i na praktická řešení dokumentace, vyšetřování a dalších fází trestního řízení vedeného proti pachatelům těchto závažných trestných činů na vnitrostátní i mezinárodní úrovni. Byly přitom představeny i příklady konkrétních případů z pohledu recentní i historické zkušenosti.

První přednáškový blok, který moderoval doc. JUDr. František Vavera, Ph.D., LL.M., z katedry trestního práva pořádající fakulty, byl zaměřen na současnou situaci na Ukrajině a na možnosti, které nabízí mezinárodní trestní právo a mezinárodní i národní soudní instituce. Na úvod seznámil v rozsáhlém vystoupení ředitel odboru válečných zločinů ukrajinského Státního úřadu vyšetřování (SBI) pan Volodymyr Shylov přítomné s aktuálním stavem, možnostmi a metodami vyšetřování válečných zločinů na Ukrajině. Představil nově zřízené orgány, které se jejich vyšetřováním zabývají, a blíže prezentoval některé z i mediálně známých případů různých typů zločinů. Na něj navázal místopředseda Vrchního soudu v Praze JUDr. Robert Fremr, který představil své zkušenosti soudce Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu a Mezinárodního trestního soudu s fungováním a možnostmi mezinárodní i národní justice ve světle konfliktu na Ukrajině. Náčelník vojenské policie AČR plk. Mgr. Otakar Foltýn se ve svém vystoupení zabýval vojenskými aspek-

ty aplikace mezinárodního humanitárního práva, přičemž se dotkl i konkrétních problémů s vyšetřováním a zajištěním důkazů v kvalitě odpovídající potřebám trestního řízení v realitě válečného či poválečného stavu, přičemž zdůraznil obtížnost aplikovatelnosti mírových pravidel trestního řízení. Přednášející z řad domácích akademiků, doc. JUDr. Vojtěch Stejskal, Ph.D., a Mgr. Jaroslav Větrovský, Ph.D., se pak ve svých vystoupeních zaměřili na otázku, zda jsou válečným zločinem dopady ruské agrese na životní prostředí Ukrajiny, a na dosavadní zkušenosti s dokazováním válečných zločinů před mezinárodními trestními soudy.

Druhý přednáškový blok moderovaný doc. JUDr. Vilémem Knollem, Ph.D., z katedry právních dějin pořádající fakulty, byl zaměřen na konkrétní válečné zločiny z 2. světové války a na zločiny totalit. Byly v něm představeny i možnosti přínosu zkušeností z jejich vyšetřování a vědeckého zpracování pro současnost a pro recentní trestní řízení. Blok zahájil krátkým vystoupením o možnostech forenzní archeologie doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D., vedoucí katedry archeologie Fakulty filozofické ZČU. Na něj navázal dr. Paweł Konczewski (Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu) zastupující širší autorský tým, který vedle něj tvořili přítomní dr. hab. Barbara Kwiatkowska, prof., dr. Jacek Szczurowski, prof., a mgr. Katarzyna Biernacka. Ve svém vystoupení představil metodologii multidisciplinárního výzkumu míst masakrů na příkladech třech konkrétních výzkumů zločinů totalit z let 1944 až 1946. Dr. hab. Anna I. Zalewska, prof. UŁ (Instytut archeologie, Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego) představila ve vazbě na konkrétní případy možnosti, které nabízejí invazivní i neinvazivní metody archeologie a forenzní archeologie při výzkumu válečných zločinů z let 1943 až 2023, respektive při odhalování činů, u kterých je snaha, aby nevyšly najevo. Zástupce ředitele téhož institutu dr. Olgierd Ławryniewicz pak ve svém příspěvku na příkladu Katyňského masakru ukázal význam exhumace a archeologického výzkumu při vyvracení totalitní propagandy, přičemž prezentoval také konkrétní příklady mediální manipulace se skutečností. V dalším konferenčním příspěvku se ředitel Památníku Lidice PhDr. Eduard Stehlík, Ph.D., MBA, zabýval československým přínosem k vyšetřování a potrestání zločinů 2. světové války, kdy se zaměřil zejména na osobnost Bohuslava Ečera a na jeho významnou

roli v konstituování mezinárodněprávní úpravy této problematiky. Blok uzavřelo vystoupení vedoucího Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR PhDr. Aleše Kýry, který představil zacházení s retribučními vězni po roce 1945 v Československu.

Závěrečnou část konference tvořily dva kulaté stoly. U prvního, ve kterém při moderování doc. JUDr. Františka Vavery, Ph.D., LL.M., diskutovali s přítomnými akademici z Fakulty právnické ZČU prof. MUDr. Miroslav Hirt, CSc., doc. JUDr. Jan Chmelík, Ph.D., a Mgr. Jaroslav Větrovský, Ph.D., se řešila zejména problematika metodiky vyšetřování válečných zločinů a související otázky trestního práva, a to i v mezinárodněprávním pohledu. Diskutující se dotkli též problematiky ohledání místa činu a vztahu soudního lékařství a pitvy u válečných zločinů. U druhého stolu vedli ve vazbě na dotazy moderátora doc. JUDr. Viléma Knolla, Ph.D., diskusi dr. Olgierd Ławrynowicz, PhDr. Eduard Stehlík, Ph.D., MBA, a doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D., kteří se zaměřili na spolupráci mezi archeology, historiky a dalšími odborníky z řad akademiků

s orgány činnými v trestním řízení, kdy upozorňovaly na příklady dobré praxe z Polska a dalších zemí, a také na otázku prezentace výsledků vyšetřování a výzkumů válečných zločinů a zločinů totalit a jejich možné využití v rámci prevence.

Kulaté stoly i jednotlivé příspěvky provázela bohatá diskuse, odehrávající se i v kuloárech. Konference se zúčastnilo více než 60 účastníků z řad zainteresovaných akademiků z ČR a Polska, pracovníků justice, veřejné správy a zejména příslušníků a zaměstnanců řady českých bezpečnostních sborů a služeb. Čestnými hosty byli příslušníci ukrajinského Státního úřadu vyšetřování. Konference se tak zúčastnili nejen teoretici (z řady vysokých škol), ale v široké míře také praktici z oboru (zejména zástupci Generální inspekce bezpečnostních sborů a Policie ČR, Armády ČR a též zpravodajských služeb).

Účastníci na konferenci kladně hodnotili vedle aktuálnosti prezentovaných témat zejména multidisciplinární a neobvykle komplexní představení problematiky válečných zločinů.

Jubilejní konference k 30. výročí Ústavního soudu

JUDr. Vlastimil Göttinger, Ph.D., generální sekretář Ústavního soudu

Říká se, že pro náš stát jsou osudové roky, které končí osmičkou. Pro instituce České republiky to tak úplně neplatí, protože jejich osudovým číslem je trojka. Před třiceti lety vznikla Česká republika a s ní slaví (postupně, aby se to neměstalo) narozeniny také její orgány. Ústavní soud se rozhodl oslavit své třicetiny dne 23. února a pojal to jako vzpomínku a ohlédnutí za tím, co se za uplynulých třicet let podařilo. Koneckonců za neúspěchy se nikdo ohlížet nechce...

V Brně se tak sešli současní i bývalí soudci Ústavního soudu, představitelé vrcholných justičních orgánů, zaměstnanci, z Prahy přijel předseda Senátu Parlamentu České republiky Miloš Vystrčil, z univerzity v Cardiffu Jiří Příbáš a z Košic předseda Ústavního soudu Slovenské republiky Ivan Fiačan. Záměrem organizátorů nebylo uspořádat tradiční vědeckou konferenci, z níž by byl vydán recenzovaný sborník, ale přiblížit tři dekády Ústavního soudu očima těch, kteří tyto dějiny psali a kteří s Ústavním soudem spojili své osudy.

Na rozdíl od parlamentů, jejichž tradice sahají hluboko do dějin, jsou ústavní soudy produktem moderního konstitucionalismu. Díky hierarchickému vnímání práva a strukturování právního řádu se ústavní soudnictví mohlo začít prosazovat až zhruba před sto lety. Když se 17. listopadu 1921 poprvé sešel československý ústavní soud, byl to symbolický začátek našich ústavně-soudních dějin. A dnes už je lhostejné, že se o něco dříve sešel ústavní soud Rakouska, že tento prvorepublikový soud nebyl příliš úspěšný (za celou dobu své existence vydal jen čtyři odůvodněné nálezy), a roli už nehraje ani to, že myšlenka specializovaného ústavního soudnictví byla neslučitelná s tím, jak si ochranu ústavnosti představoval až do roku 1989 komunistický režim. Přetržená kontinuita ústavního soudnictví se znovu spojila v Ústavním soudu ČSFR, který za jedenáct měsíců své faktické existence dokázal dát tvar a smysl ústavnímu soudnictví v jeho moderní podobě. Federální ústavní soud se stal předchůdcem toho českého, i když – čistě formálně – mezi nimi ústavněprávní kontinuita nevznikla. Vznikla však kontinuita hodnotová a účta k tomuto soudu trvá dodnes.

Na Ústavní soud ČSFR se ale v Brně primárně nevzpomínalo, protože pozornost byla věnována hlavně jeho nástupci. Kulaté narozeniny jsou vždy o něco slavnostnější než ostatní, ale u Ústavního soudu to má ještě jiný důvod. Podle Ústavy je funkční období soudce Ústavního soudu desetileté, a proto – opět v trojkových letopočtech – dochází k velké personální obměně, v podstatě ke konstituování nové generace soudců. Ujal se proto termín „dekády“, který rámuje obsah a směřování Ústavního soudu v určitém období. Tyto dekády jsme zažili celkem tři a letos vstupuje jubilující Ústavní soud do dekády čtvrté. A má na co navazovat.

Historie první dekády se nezačala psát bezprostředně po přijetí Ústavy, ale až s přijetím zákona o Ústavním soudu. Až poté mohl Václav Havel, tehdejší prezident republiky, jmenovat do funkce prvních dvanáct z patnácti soudců tohoto soudu, což se stalo 15. července 1993. Stali se jimi

Iva Brožová, Vojtěch Cepl, Vladimír Čermák, Pavel Holländer, Miloš Holeček, Vojen Güttler, Vladimír Jurka, Zdeněk Kessler, Vladimír Klokočka, Vladimír Paul, Antonín Procházka a Vlastimil Ševčík. V listopadu 1993 byl soudcovský sbor doplněn o Ivanu Janů a o Evu Zarembovou. V závěru března 1994 pak prezident republiky jmenoval posledního, patnáctého soudce, Pavla Varvařovského. Předsedou soudu byl Zdeněk Kessler, místopředsedy Miloš Holeček a Ivana Janů. Po rezignaci Zdeňka Kesslera v únoru 2003 byl na zbývajících pět měsíců jmenován předsedou Miloš Holeček.

Na letošní konferenci promluví o tomto období dva ze soudců první dekády – Ivana Janů a Vojen Güttler. Oba se věnovali především hodnotovému rámci předmětného období, které se neslo ve znamení transformace, velkých osobností, vypořádání se s minulostí a stranou nezůstal ani otisk Václava Havla, který Ústavní soud navštívil (v roce 1996 dokonce s Jejím Veličenstvem Alžbětou II.). Je pozoruhodné, že soudcům, které jmenoval, napsal Václav Havel dopis na rozloučenou, když jeho prezidentské funkční období skončilo.

Druhá dekáda nezačala přesně deset let po začátku té první a důvodem byly nečekané (a někdy i smutně nečekané) konce funkčních období soudců. Dne 8. prosince 1999 se funkce soudkyně vzdala Iva Brožová, kterou (od 4. dubna 2000) nahradil Jiří Malenovský. V souvislosti se svým zvolením soudkyní ad litem Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii rezignovala 9. února 2002 Ivana Janů na funkci soudkyně a tedy i místopředsdkyně Ústavního soudu a na její místo byla 20. března téhož roku jmenována Eliška Wagnerová. Vladimíra Paula, který zemřel 3. dubna 2002, nahradil František Duchoň (jmenován byl 6. července 2002) a místo Vlastimila Ševčíka, zemřelého 15. prosince 2002, zaujal Jiří Mucha (jmenován byl 28. ledna 2003). Po rezignaci Zdeňka Kesslera byl 3. června 2003 soudcovský sbor doplněn na plný počet patnácti soudců Miloslavem Výborným. Dne 6. srpna 2003 byl jmenován soudcem a předsedou Ústavního soudu Pavel Rychetský, spolu se znovu jmenovanými soudci Vojenem Güttlerem a Pavlem Holländerem, který byl jmenován místopředsedou. Další odcházející soudci byli postupně v druhém pololetí roku 2003 nahrazeni Dagmar Lastoveckou (29. srpna 2003), Janem Musilem (27. listopadu 2003) a Jiřím Nykodým (17. prosince 2003), následující rok pak byli jmenováni Stanislav Balík (26. května 2004), Michaela Židlická (16. června 2004) a po přetržce dané výkonem jiné justiční funkce i Ivana Janů (16. září 2004). Ústavní soud však stále nebyl zcela doplněn, navíc jej postihly další odchody, neboť 9. listopadu 2003 skončilo funkční období Evy Zarembové, 29. března 2004 Pavlu Varvařovskému a o dva měsíce později (8. května 2004) se funkce soudce vzdal Jiří Malenovský. V Ústavou předpokládaném složení tak Ústavní soud zasedl až v prosinci roku 2005, kdy po soudkyni Vlastě Formánkové, jmenované 5. srpna 2005, byl jmenován i patnáctý soudce Vladimír Kůrka (15. prosince 2005).

O tom, co se dělo za oponou druhé dekády, promluvili emeritní soudci Vlasta Formánková a Stanislav Balík. Oba tak učinili svým vlastním, neopakovatelně originálním způsobem, který se na stránkách odborného periodika jen těžko popisuje. Vlasta Formánková se vrátila k poslání soudce a k tomu, jakým způsobem se v druhé dekádě rozhodovalo, jaká byla atmosféra a s nepatrně ironickým ostřím, které je jí vlastní, neopomněla zmínit ani ty věci, které by naopak mohly být lepší. Navázal na ni Stanislav Balík, jenž se vyznal z lásky k Brnu a z respektu k Ústavnímu soudu. Jako jeden z mála emeritních soudců dokázal plynule a paralelně vstupovat do různých právních profesí, a protože v životě stihl být historikem, advokátem, akademikem, soudcem, funkcionářem, a především neúnavným glosátorem okolního dění, nabídl přítomným mozaiku druhé soudní dekády složenou ze všech úhlů pohledu, včetně vzpomínky na milé kolegy z druhého senátu – Dagmar Lastoveckou a Jiřího Nykodyma. V závěru svého vystoupení pak nabídl i pohled do budoucnosti, tedy směrem k požadavkům, které by měli naplňovat soudci blížící se čtvrté dekády.

Třetí dekáda Ústavního soudu se opět nese ve znamení letopočtu s trojkou na konci. Pravda, už v roce 2012 skončilo funkční období Elišky Wagnerové a Františku Duchoňovi, a hned v lednu 2013 i Jiřímu Muchovi. Prezident Václav Klaus ale necítil potřebu Ústavní soud bezodkladně doplnit a po neúspěchu jeho kandidátů v Senátu na navrhování dalších soudců zcela rezignoval. Nový prezident Miloš Zeman, první prezident vyšlý z přímé volby, se naopak výběru nových soudců věnoval velmi aktivně. Scházející soudci byli v roce 2013 postupně nahrazeni Miladou Tomkovou (3. května 2013 jmenována do funkce místopředsdkyně Ústavního soudu), Jaroslavem Fenykem (3. května 2013, 7. srpna 2013 jmenován do funkce místopředsedy Ústavního soudu), Janem Filipem (3. května 2013) a Vladimírem Sládečkem (4. června 2013). Pavel Rychetský byl v srpnu 2013 podruhé jmenován do funkce předsedy Ústavního soudu a společně s ním byli do funkce soudců Ústavního soudu jmenováni také Ludvík David a Kateřina Šimáčková. Postupná difúze druhé dekády ve třetí pokračovala jmenováním dalších soudců Ústavního soudu, a to Radovana Suchánka (od 26. listopadu 2013), Jiřího Zemánka (20. ledna 2014) a na druhé funkční období Jana Musila (20. ledna 2014), který však v lednu 2019 rezignoval. V roce 2014 byli na uvolněná místa po Stanislavu Balíkovi, Michaela Židlické a Ivaně Janů postupně jmenováni Vojtěch Šimíček (12. června 2014), Tomáš Lichovník (19. června 2014) a David Uhlíř (10. prosince 2014). Soudkyni Vlastu Formánkovou nahradil dne 7. října 2015 Jaromír Jirsa. Poslednímu soudci Ústavního soudu, který byl jmenován ještě prezidentem Václavem Klausem, Vladimíru Kůrkovi, skončilo desetileté funkční období 15. prosince 2015, za něj byl obratem jmenován Josef Fiala. Po rezignaci Jana Musila bylo nutné čekat více než rok na jmenování Pavla Šámala. Když potom dne 10. prosince 2021 na svoji funkci rezignovala Kateřina Šimáčková, aby se o tři dny později stala soudkyní Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku, následovalo roční intermezzo s neobsazeným soudcovským místem. Až 15. února 2023 se Ústavní soud dočkal jmenování patnáctého soudce; Jan Svatoň se ale fakticky stal prvním soudcem nové dekády.

V panelu věnovanému třetímu desetiletí činnosti Ústavního soudu promluvila místopředsdkyně Milada Tomková a soudce Vojtěch Šimíček. Milada Tomková zůstala poslední ženou v soudcovském sboru, což pro vrcholnou soudní in-

stituci není nejlepší vizitkou. Ve svém příspěvku vyzdvihla především zápas s historicky nejvyšším nápadem věci a také jistou obezřetnost Ústavního soudu, který se tak často nepouštěl do vod proaktivního přístupu, ale naopak víc akcentoval principy soudcovského sebeomezení. Jelikož byla pověřena řízením správy Ústavního soudu, představila také osm let trvající rekonstrukci sídelní budovy, která není jen mimořádně zdařilá, ale byla to také rekonstrukce mimořádně náročná a probíhala za plného provozu. Závěrem pak místopředsdkyně Tomková neskrývala obavu, jak bude možné reagovat na společenské a právní výzvy, které nám všem přinese blízká budoucnost. Optimističtější tón nabídl druhý z řečníků, Vojtěch Šimíček, který glosoval uplynulých třicet let filmovou terminologií. Jednotlivé dekády tak charakterizoval názvy filmů: 1. Zrození hrdiny, 2. Báječná léta s Klausem a 3. Nuda v Brně. Název třetí dekády nicméně není pejorativní, Vojtěch Šimíček si jen povzdechl, že „*po předchozích obdobích poezie nastaly roky prózy a z Ústavního soudu se stává zcela standardní soud. ... Třetí dekáda Ústavního soudu nedostala skutečnou možnost, aby se ukázalo, o jak silný soud se jedná. Pro celý ústavní systém je to samozřejmě velmi dobře; pro hodnocení historiků to bude obtížnější, ale s tím nic nenaděláme.*“ Bylo milé, že na konci svého vystoupení poděkoval konkrétně i pracovníkům Ústavního soudu, kteří sice nejsou soudci, ale ze všech sil pomáhají, aby se soukolí ochrany ústavnosti nezadřelo.

Jednotlivými bloky konference provázeli jako moderátoři Tomáš Langášek, Ivo Pospíšil a Vlastimil Göttinger, tedy současný a bývalý generální sekretáři Ústavního soudu.

Jak už to na konferencích bývá, času bylo méně než myšlenek, a tak se diskutovalo ještě nad šálky kávy, v kuloárech a v debatních hloučcích stírajících rozdíly mezi dekádami, soudci i funkcemi. Konference splnila svůj účel a spojila všechny ty, kteří Ústavnímu soudu dodávali jeho energii, lesk a díky nimž má stále dobré jméno. A také je dobré vidět, že s koncem mandátu nenastává pro soudce konec světa, tím méně konec odborné aktivity. Bývalí soudci tak nadále soudí, učí, píší a ono „dobré jméno“ pomáhají udržovat i mimo Brno. Vždyť skutečnost, že bývalí soudci Jan Musil, Michaela Židlická, Vlasta Formánková a Stanislav Balík aktivně působí na plzeňské právnické fakultě, je důkazem toho, že svět akademického práva a ústavního soudnictví lze propojit a z tohoto personálního průniku nakonec všichni vyjdou poučenější a obohacenější.

Pojednání o jubilejní konferenci se sluší zakončit důstojně. K tomu nejlépe poslouží slova Pavla Rychetského, jimiž uzavřel nejen konferenci v Brně, ale – symbolicky – také své dvacetileté působení v čele Ústavního soudu. Rozloučil se těmito slovy: „*Většina bilančních projevů končí líčením světlých zítřků. Bojím se nicméně, že vidin světlých zítřků se nám nějak nedostává. Až tváří v tvář realitě ruské agrese na Ukrajině si začínáme uvědomovat, jak krásných, blahobytných, uvolněných a mírových třicet let máme za sebou. A že jsme si jich možná dost nevážili. Že právní stát, demokracie, dělba moci a lidská důstojnost tu s námi nejsou samozřejmě, ale že jde o hodnoty, které svou křehkostí nemohou konkurovat hrubé síle. Proto jsou hodny ochrany, a proto máme ústavní soudy – jako jejich pojistku i jako poslední obrannou linii. Náš Ústavní soud se chystá vykročit do čtvrté dekády své existence. Přál bych mu, aby vykročil odhodlaně, navázal na to dobré, co jsme dokázali, a nedopustil se opakování našich omylů. Přál bych si, aby i příští generace mohly být na svůj Ústavní soud hrdé.*“